

DET ØKONOMISKE RÅD
FORMANDSKABET

DANSK ØKONOMI
foråret 1971

STATENS TRYKNINGSKONTOR
KØBENHAVN, APRIL 1971

Siden oprettelsen af Det økonomiske Råd i efteråret 1962 har formandskabet i henhold til § 3 i lov nr. 302 af 5. september 1962 om økonomisk samordning offentliggjort følgende redegørelser:

1. Redegørelse til regeringen vedrørende det realøkonomiske grundlag for de kommende måneders økonomisk-politiske afgørelser. 18. december 1962. *Stencileret.*
2. Hovedtendenser i indkomstudviklingen for de vigtigste samfundsgrupper 1955-1962. Redegørelse afgivet til statsministeren 25. februar 1963. *Trykt.* 2,50 kr.
3. Redegørelse til regeringen vedrørende den økonomiske situation. 16. september 1963. *Stencileret.*
4. Strukturproblemer i dansk landbrug. En redegørelse til regeringen med særligt henblik på udformningen af en langsigtet landbrugspolitik. Maj 1964. *Trykt.* 4 kr.
5. Indkomstramme og indkomststatistik. En redegørelse til regeringen med særligt henblik på udformningen af en indkomstpolitik i den aktuelle situation. November 1964. *Trykt.* 4 kr.
6. Bygge- og boligpolitikken og dens sammenhæng med den økonomiske politik i øvrigt. Redegørelse afgivet til regeringen. Juni 1965. *Trykt.* 4,50 kr. (udsolgt)
7. Den økonomiske udvikling i 1965. En redegørelse til regeringen med særligt henblik på indkomstudviklingen og mulighederne for at føre indkomstpolitik. Oktober 1965. *Fotografisk trykt.* 5 kr.
8. Bidrag til belysning af formueudviklingen i Danmark i de senere år. August 1966. *Trykt.* 8,50 kr.
9. Konjunktursituation, indkomstpolitik og indkomststatistik. Redegørelser afgivet til regeringen september og december 1966. *Trykt.* 8,50 kr.
10. Konjunktursituationen i efteråret 1967. Redegørelse afgivet til regeringen september 1967. *Trykt.* 8 kr.
11. Den personlige indkomstfordeling og indkomstudjævningen over de offentlige finanser. November 1967. *Trykt.* 8,50 kr.
12. Dansk økonomi i efteråret 1968. (Herunder en særlig landbrugsredegørelse). September 1968. *Fotografisk trykt.* 9 kr. (udsolgt).
13. Indkomststatistik 1968. December 1968. *Trykt.* 9 kr.
14. Konjunkturudsigterne for 1969. April 1969. *Stencileret.*

(Fortsættes på omslagets 3. side)

DANSK ØKONOMI
foråret 1971

DET ØKONOMISKE RÅD
FORMANDSKABET

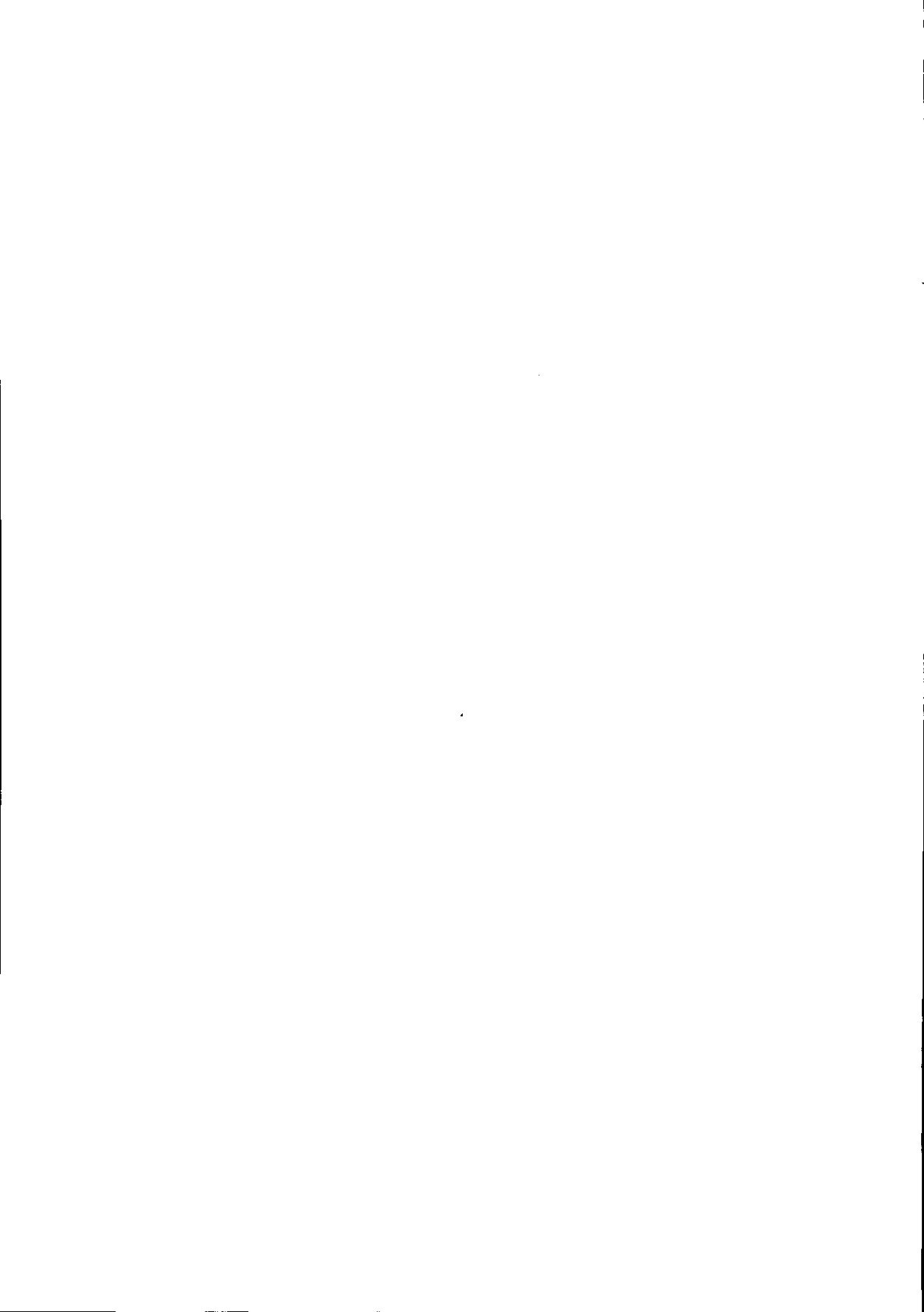
DANSK ØKONOMI
foråret 1971

STATENS TRYKNINGSKONTOR
KØBENHAVN, APRIL 1971

Indhold

Fremsendelsesskrivelse til regeringen	7
Kapitel I: Indledning	13
Kapitel II: Den internationale baggrund	15
Kapitel III: Omkostningsudviklingen	18
Kapitel IV: Udsigterne for den indenlandske efterspørgsels- udvikling	27
Kapitel V: Betalingsbalance, produktion og beskæftigelse	35
Kapitel VI: Kommentarer til udviklingen	39

Til regeringen.

Efter drøftelse på rådsmøde den 20. april d. å. fremsendes hermed i endelig udformning formandskabets redegørelse vedrørende den økonomiske situation.

Da der på mødet var almindelig tilslutning til beskrivelsen af den aktuelle konjunktursituation og bedømmelsen af udsigterne for den nærmest kommende tid, drejede diskussionen sig primært om de kommentarer til udviklingen, der er indeholdt i kapitel VI. Herunder diskuteredes ikke mindst mulighederne for i fremtiden at gå nye veje i indkomstfastsættelsen, idet der var udbredt tilslutning til den i redegørelsen indeholdte understregning af behovet for en nyorientering af indkomstpolitikken.

Redegørelsen peger her på større samtidighed og koordination og dermed også en højere grad af centralisering af indkomstforhandlingerne som en af de veje man kan gå for at opnå en afdæmpning af stigningstakten i pris- og omkostningsniveauet. Tanken om en sådan samkøring melder sig som den naturlige udvej, hvis man i den økonomiske politik vil stile efter at holde et højt efterspørgsels- og produktionsniveau. På baggrund af rådets drøftelser må det imidlertid konstateres, at det ikke er en mulighed som arbejdsmarkedets parter nærer større tiltro til.

Bortset fra de praktiske vanskeligheder ved at opbygge et system til gensidig koordination af pengeindkomststigningerne var en af de fremførte betænkeligheder ved samkøring, at den kan medføre en fare for politisering af lønfastsættelsen. Specielt blev det fremhævet, at man på baggrund af erfaringerne fra de senere overenskomstsituationer må sætte spørgsmålstegn ved værdien af opstilling af indkomstrammer. Hertil kommer, at der på arbejdsmarkedet er en almindelig tendens til decentralisering på en lang række områder.

I de indlæg, der fremkom fra repræsentanterne for arbejdsmarkedets organisationer, var det derfor et hovedpunkt, at der – snarere end at koncentrere interessen om de muligheder der kunne ligge i en yderligere centralisering af indkomstforhandlingerne – var grund til at interessere sig for de mulige konse-

kvenser af, at der også hvad lønforhandlingerne angår kunne blive tale om en højere grad af decentralisering.

På mødet fandt der kun en foreløbig meningsudveksling sted omkring denne problematik, som det derfor er hensigten at tage op til drøftelse igen ved en senere lejlighed. Der er grund til at nævne, at en eventuel overgang til øget decentralisering af lønforhandlingerne hænger sammen med gennemførelse af ændringer i organisationsstrukturen på begge sider af arbejdsmarkedet, jfr. for lønmodtagerorganisationernes vedkommende diskussionen om omdannelse af de eksisterende fagforbund til industriforbund.

Sådanne organisatoriske ændringer kan i sig selv få væsentlig samfundsøkonomisk betydning ved at lette overgangen fra et fagområde til et andet og således forøge mulighederne for mobilitet på arbejdsmarkedet. I lønmæssig henseende synes problemstillingen i tilfælde af en eventuel decentralisering af forhandlingerne at stille sig noget forskelligt inden for henholdsvis de udlandskonkurrerende sektorer og de øvrige sektorer af økonomien, herunder det offentlige. Et af formålene med en decentralisering skulle være at knytte lønudviklingen på de enkelte områder nærmere sammen med udviklingen i produktivitet og virksomhedsindtjening m. v., således at lønstigningstakten i højere grad kommer til at afspejle virksomhedernes økonomiske bæreevne. På de områder inden for erhvervene, der enten slet ikke eller kun i begrænset omfang møder konkurrence fra udlandet, og hvor der derfor traditionelt er særlig store muligheder for at indregne lønstigninger i priserne, har begrebet økonomisk bæreevne imidlertid ikke et tilsvarende klart indhold som i de udlandskonkurrerende sektorer. Endnu mere udpræget gør denne forskel sig gældende i forholdet mellem de udlandskonkurrerende sektorer og det offentlige.

Uanset hvilke organisatoriske og institutionelle ændringer i indkomstforhandlingernes form, der kan komme på tale i fremtiden, var der på rådsmødet vidtgående enighed om, at der bør ske en nyorientering af det offentliges lønpolitik, idet omstillingen fra hjemmemarkedserhverv til eksporterhverv m. v. vanskeligsgøres af den tilstræbte lønparitet mellem det offentlige og erhvervene.

Som følge af lønparitetsprincippet kan lønfastsættelsen for de offentligt ansatte i stort omfang siges at være baseret på taktregulering. Dette blev stærkt angrebet på rådsmødet bl. a. fordi det indebærer, at en éngang etableret position for det offentlige som lønfører vil have tendens til at blive fastholdt. I denne sammenhæng blev det understreget, at den nu afviklede overenskomstssituation på det private arbejdsmarked stærkere end det formentlig har været tilfældet i nogen tidligere situation har været påvirket af, at det offentlige er lønfører på

en række områder, og i det hele af konkurrencen om arbejdskraft mellem den offentlige og private sektor. Under drøftelserne fremhævedes endvidere fra lønmodtagerside specielt stigningen i de direkte skatter som en væsentlig drivkraft bag lønstigningerne.

Repræsentanterne for arbejdsmarkedets organisationer var på mødet enige om at fremhæve, at udviklingen i lønrelationerne i indeværende overenskomstperiode vil få afgørende betydning for bedømmelsen af mulighederne for ændring af lønrelationerne gennem en solidarisk linie i lønpolitikken. Som også fremhævet i redegørelsen er det et særkende for de nye overenskomster, at vægten i udpræget grad er koncentreret om forsøg på at opnå en væsentlig ændring af lønstrukturen til fordel for de lavest lønnede. Hvis lønudviklingen i den kommende tid påny bekræfter, at der i praksis kun er begrænsede muligheder for at ændre lønrelationerne ved lavtlønstillæg, vil spørgsmålet om en løsning af lavindkomstproblemerne over de offentlige finanser trænge sig stærkt på i fremtidige forhandlingssituationer. Et hovedproblem herved er imidlertid, at på den ene side må mulighederne for finansiering af nye offentlige udgifter gennem yderligere skærpelse af indkomstbeskatningen anses for stærkt begrænsede, på den anden side indebærer en omlægning af skattestrukturen i retning af øget vægt på indirekte afgifter i sig selv, at mulighederne for indkomstudligning over de offentlige finanser formindskes. Mulighederne for at det offentlige kan yde et øget bidrag til indkomstudjævning blandt de erhvervsaktive afhænger derfor i væsentlig grad af, om stigningen i de offentlige udgifter nedbringes på andre områder, herunder den del af udgiftsstigningen der står i forbindelse med udbetalingen af overførselsindkomster til de ikke-erhvervsaktive.

Det her anførte har særlig taget sigte på fremtidige indkomstforhandlinger. De øvrige i kapitel VI drøftede synspunkter og forslag – herunder at der kan være grund til at overveje investeringsstimulerende foranstaltninger med særlig sigte på industrien – blev der givet tilslutning til på mødet. Det må dog i denne forbindelse præciseres, at der i kapitel VI ikke – som det har været refereret i dagspressen – er stillet forslag om oprettelse af et kapitalmarkedsråd, men at det alene er nævnt, at man ved indførelse af en tilsvarende investeringsfunds-politik som den der føres i Sverige samtidig kunne bidrage til at løse en del af de spørgsmål, der har været bragt på bane i forbindelse med diskussionen om oprettelse af et sådant råd. Det skal dernæst nævnes, at der med hensyn til spørgsmålet om investeringsstimulerende foranstaltninger samtidig fra lønmodtagerside blev peget på betydningen af, at lønmodtagerne får mulighed for at få andel i formuertilvæksten i erhvervene.

Beskrivelsen af konjunktursituationen og bedømmelsen af udsigterne for den nærmest kommende tid blev som nævnt taget til efterretning på rådsmødet. Den vigtigste reservation var, at industrien stadig har et betydeligt, udækket arbejdskraftbehov. På denne baggrund fremhævedes fra industriens side stærkt betydningen af tilbageholdenhed i det offentliges bygge- og anlægspolitik.

På mødet fremkom der den nye oplysning, at en foreløbig lønstatistik for oktober kvartal 1970, udarbejdet af Dansk Arbejdsgiverforening på udsnitsbasis, tyder på at der i oktober kvartal skete en væsentlig acceleration i lønstigningerne. Løn niveauet forud for overenskomstfornyelserne må derfor antages at have været noget højere, end man er gået ud fra i redegørelsen.

Sammenholdt med den klare stabilisering i det private forbrug i den samme periode, der yderligere var karakteriseret ved prisstop, synes disse oplysninger om lønudviklingen i oktober kvartal at indeholde en vis bekræftelse på, at lønudviklingens umiddelbare indflydelse på forbruget er reduceret efter kildeskattens indførelse. Samtidig understreger de nye oplysninger omkostningsproblemet styrke.

Som nævnt i redegørelsen er man ved bedømmelsen af konjunkturudsigterne gået ud fra, at den væsentlige afsvækkelse i industrieksportens stigningstakt der er registreret i udenrigshandelsstatistikken for de senere måneder, er af forbigående karakter. De nu foreliggende oplysninger om udviklingen i O.E.C.D.-landenes im- og eksport i slutningen af 1970 og begyndelsen af 1971 synes at bekræfte berettigelsen af en sådan antagelse, idet der tilsyneladende har været en generel tendens til stilstand i stigningen i den internationale handel i dette tidsrum. Såvel i O.E.C.D.'s prognoser som i andre internationale konjunktur-oversigter forudses imidlertid for hele 1971 en stigning i verdenshandelen, regnet i løbende priser, på omkring en halv snes procent med tiltagende tendens igennem året. Man skulle derfor kunne regne med en snarlig genoptagelse af ekspansionen af den danske industrieksport – en vurdering som også industrien deler. Det synes dog klart, at den i redegørelsen forudsatte stigning på op imod 15 pct. (incl. prisstigninger) er udtryk for et maksimumsskøn.

På mødet blev der endelig fra flere sider givet udtryk for, at der kunne være behov for en drøftelse i rådet af de mere langsigtede aspekter af de samfundsøkonomiske hovedproblemer. I de senere år har spørgsmålet om den offentlige sektors ekspansion og sammenhængen mellem denne udvikling og de generelle samfundsøkonomiske balanceproblemer, herunder navnlig uligevægten i udenrigsøkonomien, spillet en væsentlig rolle i rådets drøftelser. Medens det hidtil først og fremmest har været den øjeblikkelige konjunkturpolitiske pro-

blemstilling, der har dannet udgangspunkt for denne diskussion, har i den senere tid ikke mindst de udviklingslinier frem til 1985, der er behandlet i perspektiv-redegørelsen, understreget behovet for en drøftelse af spørgsmålenes langsigtede aspekter. På rådsmødet blev der endvidere udtrykt ønske om en drøftelse af de langsigtede konsekvenser for erhvervene, arbejdsmarkedet og den økonomiske politik af en dansk tilslutning til et udvidet E.E.C. eller af mulige alternative løsninger af markedsproblemerne. Endelig var som nævnt også spørgsmålet om lønmodtagerfonds fremme til diskussion. Det er hensigten at tage de nævnte spørgsmål op til mere indgående drøftelser på senere rådsmøder.

København, april 1971.

N. V. Skak-Nielsen

J. Vibe-Pedersen

Anders Ølgaard

Indledning

1. De rammer, inden for hvilke dansk økonomi vil komme til at fungere i 1971, er nu så vidt fastlagt, at det skulle være muligt at forudse i hvert fald visse hovedtræk af det økonomiske forløb i det kommende halve til hele år.

Hovedtrækkene er blandt andet en fortsat stærk opgang i pengeindkomstniveauet, men kun en svag fremgang i den samlede produktion og dermed i realindkomsterne, idet der ikke kan ventes en så kraftig ekspansion i eksporten og i eksporterhvervenes investeringer, at dette kan opveje afdæmpningen af den øvrige efterspørgsel. Bl. a. på grund af de ledsagende prisstigninger og det løbende kildeskattetræk må denne afdæmpning ventes at fortsætte trods de nye stigninger i pengeindkomsterne.

2. Når afdæmpningen af den indenlandske efterspørgsel kun i begrænset omfang kan ventes opvejet gennem stigning i eksporten, hænger det dels sammen med, at der øjensynlig også i andre vesteuropæiske lande er en konjunkturafdæmpning undervejs, dels med den fortsat stærke stigning i omkostningsniveauet. Ganske vist ser det ud til, at virkningerne af omkostningsstigningerne på konkurrenceevnen i det store og hele kan ventes afbødet gennem en tilsvarende omkostningsudvikling i udlandet. I en situation, hvor tyngdepunktet i ekspansionen må forskydes fra hjemmemarkedsproduktion til eksportproduktion og de dertil knyttede investeringer, må man imidlertid regne med, at fuld beskæftigelse og høj økonomisk vækst kun kan opretholdes, hvis der sker en forbedring af eksportproduktionens konkurrencemæssige stilling, og dette synes der ikke at være udsigt til.

3. Den samlede produktion kan under disse omstændigheder ikke ventes at stige med mere end et par procent i 1971 i stedet for de 3-4 pct., der tidligere har været forventninger om. Der er derfor også udsigt til en vis underudnyttelse af både arbejdskraft og realkapital. Ledighedsniveauet må i årets løb ventes at stige op over 4 pct. på årsbasis.

Samtidig kan betalingsbalanceunderskuddet for 1971 ventes reduceret, men formentlig kun med et beløb på omkring en halv til én milliard kroner.

4. Der knytter sig dog en del usikkerhedsmomenter til bedømmelsen af det økonomiske forløb. Det væsentligste er, om den betydelige afdæmpning af industrieksportens stigningstakt, der er registreret i udenrigshandelsstatistikken for de seneste måneder, kan tages som udtryk for en reel ændring, eller om den skyldes mere tilfældige årsager. I det følgende er der regnet med, at det sidste er tilfældet. Hvis udenrigshandelsstatistikken for de kommende måneder skulle vise, at der er tale om en væsentlig reel afsvækkelse, vil det betyde, at udsigterne for produktion og beskæftigelse samt for betalingsbalancen er mere ugunstige, end den efterfølgende analyse viser.

Et andet usikkerhedsmoment ligger i opsparingstilbøjelighedens udvikling. Så vidt man kan skønne, skete der i 1970 et fald i den andel af husholdningernes disponible indkomster, der opspares. I det følgende er der regnet med, at der på grund af forskydninger i indkomstfordelingen vil ske et vist yderligere fald, selv om der også kan gøre sig visse modgående tendenser gældende, jfr. kapitel IV.

KAPITEL II

Den internationale baggrund

1. I *U.S.A.* har myndighederne nu både gennem pengepolitikken og gennem finanspolitikken sat ind på at vende konjunkturudviklingen. I 1969 og 1970 blev inflationsbekæmpelsen prioriteret højest i den økonomiske politik. Med prisstigninger på omkring 5 pct. om året blev resultaterne imidlertid i denne henseende mere begrænsede end ventet, samtidig med at omkostningerne i form af ledighed og uudnyttede produktionsmuligheder blev ret betydelige. Derfor er der nu sket en omlægning af den økonomiske politik, men et klart omslag i konjunktursituationen synes endnu ikke at være indtrådt. Samtidig er det en ret samstemmende vurdering, at det vil være nødvendigt, at der sker en meget stærk acceleration i økonomien i den kommende tid, hvis man eksempelvis vil stile efter omkring midten af 1972 at have nedbragt ledigheden fra de nuværende ca. 6 pct. til omkring 4 pct.

Umiddelbart kunne dette måske give anledning til en optimistisk bedømmelse af andre landes afsætningsmuligheder i *U.S.A.* Til trods for den høje ledighed anses det imidlertid i *U.S.A.* for et hovedproblem, om en stærk acceleration lader sig gennemføre uden at den resulterer i en forstærkelse af inflationspresset. Resultatet af dette spændingsforhold mellem beskæftigelseshensyn og prisstabiliseringshensyn kan tænkes at blive, at man i stedet for en stærk acceleration beslutter sig for en mere forsigtig og derfor langsom start på ekspansionen.¹ Bliver dette tilfældet, vil virkningen heraf for Danmark navnlig vise sig ved, at væksttempoet i Europa bliver mindre end forudset, idet de prognoser, der foreligger for Vesteuropa, alle bygger på en forudsætning om en hurtigt indtrædende og forholdsvis kraftig ekspansion i *U.S.A.*

---

1. I samme retning virker det, at der for tiden sker en kraftig kapitaludstrømning fra *U.S.A.* fordi den rigeligere pengeforsyning har udløst et kraftigt rentefald. Hensynet til at begrænse kapitaludstrømningen kan i sig selv føre til tilbageholdenhed med hensyn til yderligere pengepolitiske iempelser i *U.S.A.*

2. Højkonjunktoren i *Vesteuropa* tegner under alle omstændigheder til at blive mere afdæmpet end i 1970, idet den tyske konjunktur efter de fleste vurderinger nu er ved at komme under kontrol, samtidig med at der i England og tildels også i Frankrig har vist sig tendenser til øget ledighed.

Både i England og Tyskland forudses det, at industriinvesteringerne vil være vigende igennem 1971, hvilket kan gøre det vanskeligere at opretholde den danske maskineksports stigningstakt. I Sverige regnes der derimod med en stigning i maskininvesteringerne trods forventninger om en markant afdæmpning af den øvrige indenlandske efterspørgsel som følge af den stramme kredit- og finanspolitik. Baggrunden for den ventede fremgang i investeringerne er en relativt optimistisk vurdering af eksportudsigterne, en betragtelig forøgelse af skibsinvesteringerne og en udnyttelse af den selektive svenske investeringspolitik i konjunkturstimulerende retning samt øgede lånemuligheder for industrien i ind- og udland.

3. Som allerede berørt vil det forventede – men endnu knap påbegyndte – opsving i U.S.A. på grund af sammensætningen af den danske industrieksport få mindre direkte indflydelse på dansk økonomi end på andre vesteuropæiske lande. Sammenholdes dette med udsigten til, at konjunkturudviklingen i Vesteuropa bliver mere behersket og dermed mindre importkrævende end i 1970, vil det ses, at mulighederne for at fastholde eller forøge stigningstakten i industrieksporten beror på, om industrien kan forøge sine markedsandele på de internationale markeder.

4. I 1970 var Danmark ikke i stand til fuldt ud at udnytte de usædvanlig gunstige internationale afsætningsvilkår for industrivarer, som da rådede. Årsagen hertil lå delvis i, at der ikke var tilstrækkelige ressourcer til rådighed for eksportproduktionen. På dette punkt er forholdene nu ved at ændre sig afgørende. Presset på ressourcerne har allerede været aftagende gennem nogen tid, og der er ikke tegn på en ændring i denne tendens. Så vidt man kan bedømme, aftager presset endvidere hurtigere end hos vore samhandelspartnere – et forhold der må antages at få indflydelse på de indbyrdes handelsbalancer.

Der foreligger imidlertid også det hovedproblem, om rentabiliteten i eksportproduktionen og den importkonkurrerende produktion er tilstrækkelig stor til, at denne produktion kan ventes ekspanderet i så stort omfang, som det er ønskeligt af hensyn til beskæftigelsen og betalingsbalancen.

5. Med det udfald de indkomstpolitiske bestræbelser har fået, synes der som omtalt i kapitel III nedenfor ikke at være grundlag for at regne med nogen afgørende ændring af de hidtidige tendenser i den danske omkostnings- og prisudvikling. Om det kan lykkes at forøge dansk industris markedsandele på de udenlandske markeder vil derfor i væsentlig grad afhænge af det tempo, hvori inflationen løber videre i udlandet. På baggrund af den alvorlige betalingsbalancesituationen er dette samtidig af væsentlig betydning for udviklingen i beskæftigelsen.

I 1970 har lønstigninger i udlandet på 10-15 pct. været almindelige, og i nogle lande har stigningerne ligget så højt som 15-20 pct. Udlandets lønstigninger har dermed i 1970 været større end stigningerne her i landet, hvilket er et nyt men næppe varigt træk i udviklingen. Lønstigningerne i udlandet vil ganske vist også blive store i 1971 og vil formentlig i mange lande komme til at ligge på linie med stigningen i Danmark, samtidig med at man i andre lande har betydelige arbejdsmarkedsproblemer at kæmpe med. Bl. a. på grund af den europæiske konjunkturudvikling er det imidlertid næppe sandsynligt, at der i 1971 vil ske så store internationale lønstigninger, at Danmarks internationale konkurrenceevne skulle kunne blive forbedret ad denne vej. Både i England og Tyskland er det således en udbredt opfattelse, at man er ved at passere slutfasen i den eksplosive lønudvikling. I U.S.A. har lønstigningerne på intet tidspunkt ligget så højt som i Vesteuropa.

6. Af væsentlig betydning for eksportudsigterne er, at der påny er opstået afsætningsvanskeligheder for dele af landbrugseksporten. Foreløbig gælder det især baconeksporten, men hele den vesteuropæiske svineproduktion er inde i en periode, der er præget af tendenser til overproduktion, hvilket kan komme til at berøre den danske afsætning også til tredielandsmarkeder. For oksekød tegner markedstendenserne sig derimod fortsat gunstigt og for mejeriprodukter knap så ugunstigt som tidligere. Såvel for kød som for mejeriprodukter er produktion og eksport imidlertid vigende.

7. En vurdering af udsigterne for industrieksporten og landbrugseksporten giver således ikke anledning til særlig optimistiske konklusioner. Derimod skulle der være udsigt til, at den stigning, der er sket i fragtindtægterne, vil holde sig både i 1971 og længere frem, idet der for en betragtelig del af tankskibsflåden er sluttet flerårige aftaler om tidsbefragtning til de stærkt forhøjede rater, der har været gældende det sidste års tid.

Omkostningsudviklingen

1. De forbedringer i løn- og arbejdsvilkårene, der er aftalt ved de generelle *overenskomstforhandlinger mellem arbejdsmarkedets hovedorganisationer*, skulle efter de offentliggjorte oplysninger procentvis ligge nogenlunde på linie med, hvad der er ydet i tidligere overenskomstsituationer. Målt i forhold til den samlede lønsum, der af Arbejdsgiverforeningens medlemmer årligt udbetales til medlemmer af Landsorganisationen, svarer forbedringerne efter de fremkomne oplysninger til omkring 3½ à 4 pct. i første overenskomstår og 2½ pct. i andet.

Det er imidlertid et særkende for de nu gennemførte overenskomster, at vægten i udpræget grad er koncentreret på forbedringer til de lavtlønnede og dermed på forsøg på at opnå en væsentlig omlægning af lønstrukturen. Normallønsatsen for kvinder blev fra 1. marts forhøjet med ca. 11 pct., hvortil kom stigningen som følge af den pr. marts udløste dyrtidsportion, der for disse grupper andrager ca. 2 pct. For normallønnede mænd var den tilsvarende forhøjelse af lavtlønsgrensen på ca. 9 pct. plus ligeledes ca. 2 pct. som følge af dyrtidsreguleringen. I marts 1972 gennemføres nye lavtlønstillæg, som i forhold til de indtil marts i år gældende satser andrager omkring 9 pct. for kvinder og ca. 5 pct. for mænd. I alt hæves de hidtil gældende lavtlønsgrenser således over de to år med ca. 20 pct. for normallønnede kvinder og med ca. 14½ pct. for normallønnede mænd.

Inden for minimallønsområderne hæves bundlønningerne ligeledes i to etaper med ialt 16-17 pct. for kvinder og godt 12 pct. for mænd.

Overenskomsternes en-bloc-forhøjelser til alle omfatter i første overenskomstår en forhøjelse af feriegodtgørelsen fra 1. juli med 2¼ pct. (forlængelse af ferien med 3 dage fra 1972 og en uge fra 1973), øgede holddriftstillæg samt fra 1. oktober nedsat arbejdstid på andet og tredje skiftehold med samtidig løn-kompensation. Fra oktober 1972 kommer hertil forhøjelse af ATP-bidragene.

Det her anførte vedrører alene de generelle overenskomstbestemmelser. Hvor meget de mange tusinde særoverenskomster (såvel landsoverenskomster som lo-

kaloverenskomster, delvis aftaler ned på den enkelte virksomhed) tilsammen betyder for lønniveauets udvikling er det næppe muligt at få overblik over. Bortset fra det teknisk overordentlig komplicerede i en sådan bedømmelse, vanskeliggøres bedømmelsen også af, at der på normallønsområdet synes at kunne blive tale om modregning i lavtlønstillæggene bl. a. for forbedringer opnået ved sær-overenskomster. Inden for transportfagene er der imidlertid sket forbedringer, der er væsentlig større end de generelle forhøjelser af bundlønningerne. I øvrigt kan der henvises til, at der tilsyneladende blev lagt mere ud til særforhandlinger end tidligere, og til at forhandlingerne på et stort antal områder blev hurtigt afviklet. Efter de foreliggende oplysninger blev der dog ikke opnået enighed om de specielle krav inden for entreprenørområdet. Dette hænger formentlig sammen med den afsvækkede byggekonjunktur og måske tillige med indførelsen af fast-prissystemet.

2. I kraft af lønudviklingen igennem 1970 har det længe stået klart, at lønniveauet i 1971 ville komme til at ligge 6-7 pct. over gennemsnittet for 1970, selv om der overhovedet ikke fandt lønstigninger sted i indeværende år. Selv med overenskomstmæssige stigninger af beskeden størrelse + pristalsreguleringen fra marts/april kunne det derfor ikke forventes, at lønudviklingen fra 1970 til 1971 ville betegne en klar afdæmpning af det tilvante lønstigningsmønster på 10-12 pct. p. a. Derimod kunne et sådant udfald af overenskomstforhandlingerne have ført til en reduktion af de fremtidige yderligere stigninger, således at en vending i lønudviklingen ville have givet sig klart til kende allerede i forløbet gennem 1971.

3. Om et sådant vendepunkt i lønudviklingen vil indtræde, vil efter de gennemførte overenskomster helt bero på de to øvrige elementer heri: pristalsreguleringen og lønglidningen.

Dels på grund af ændringen af pristalsreguleringen, dels på grund af den ekstraordinære prislovgivning er det muligt, omend langt fra sikkert, at der ikke udløses yderligere dyrtidsregulering i indeværende år. Hvor mange portioner, der vil blive tale om i 1972, vil bl. a. bero på lønglidningens størrelse.

Lønglidningen vil være under påvirkning fra en række faktorer, der trækker i forskellig retning. Et af hovedmålene med den nye lov om priser og avancer er at reducere lønglidningen. Afsvækkelsen af arbejdskraftefterspørgselen, der tegner til at blive særlig stor inden for byggefagene, vil virke i samme retning. Heroverfor står imidlertid, at strukturen i det vedtagne mæglingsforslag

– indsnævringen af de relative lønforskelle – må ventes at udløse et pres for øget lønglidning.

Taget for sig betegner overenskomstfornyelsen en forøgelse af »solidaritetsgraden« i lønpolitikken. Bortset fra tilnærmelsen mellem mands- og kvindelønninger er det imidlertid, trods de mange forsøg herpå, ikke hidtil lykkedes at realisere målsætningen bag den solidariske lønpolitik. Der henvises i denne forbindelse til de på de følgende sider gengivne figurer over udviklingen i lønrelationerne, der er hentet fra den del af Landsorganisationen i 1970 udarbejdede redegørelse vedrørende problemerne omkring den automatiske dyrtidsregulering.¹

Figur 1 på s. 21 vedrører alene udviklingen i lønrelationerne mellem forskellige grupper af tidlønnede. Rapporten fra Landsorganisationen analyserer imidlertid også udviklingen i forholdet mellem tidlønsfortjeneste og akkordfortjeneste og det konstateres, at der med visse mindre udsving er en tendens til, at forholdet mellem tidløn og akkordløn stort set har holdt sig konstant. Efter en omtale af årsagerne hertil – herunder resultaterne af underorganisationsforhandlinger og det forhold, at man på nogle områder er begyndt at omregne dyrtidstillægget fra at være et fast ørebeløb pr. time til at være et procenttillæg til akkorderne² – anføres i rapporten følgende konklusion vedrørende forholdet mellem tidløn og akkordløn:

»De nævnte erfaringer synes at tyde på, at der blandt arbejderne og organisationerne er et tydeligt ønske om at opretholde en bestemt norm mellem tidløn og akkord, hvilket indebærer, at man på akkordområdet (og dermed også i den samlede gennemsnitsfortjeneste) får igangsat en vis »lønglidning«, når der ydes tidlønstillæg, uanset om dette sker via dyrtidsreguleringen eller ved overenskomstmæssige tillæg.«

Til den på s. 21 gengivne figur over udviklingen i tidlønsrelationerne knyttes der bl. a. følgende kommentarer i rapporten:

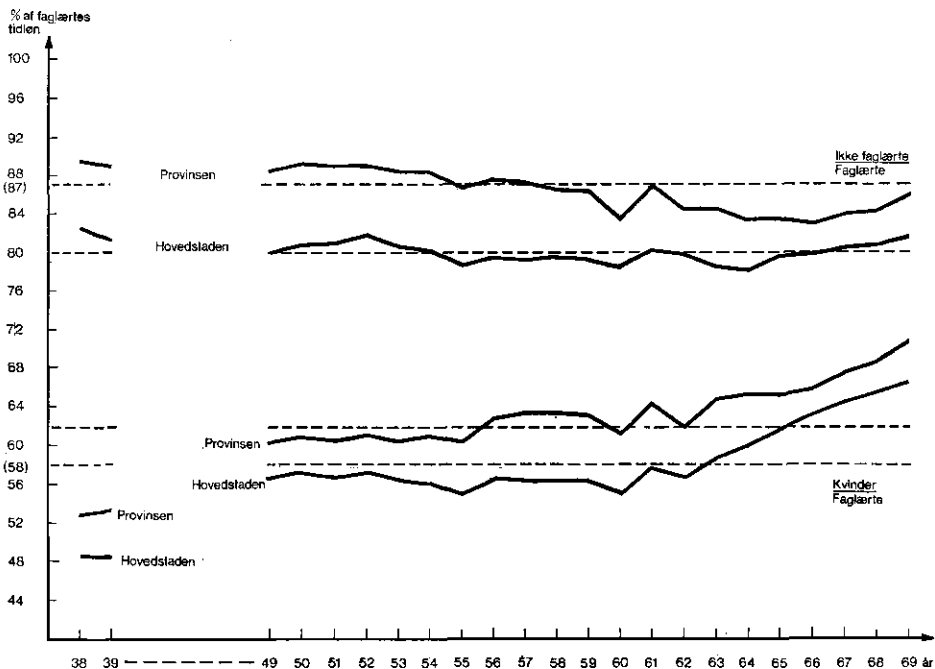
»Det fremgår af figuren, at forholdet mellem de faglærte og de ikke-faglærte mandlige arbejders tidlønsfortjeneste – med mindre udsving årene igennem – tenderer mod en vis stabilitet. Denne stabilitet gør sig mere udpræget gældende

---

1. Den sidste af de her gengivne figurer svarer til fig. 4 i I.O-redegørelsen, men afbildet således at kurvernes hældning afspejler den procentvise lønstigning (logaritmisk målestok).

2. En sådan omregning vil kunne medføre, at en dyrtidsportion i de pågældende tilfælde bliver væsentlig større end de hidtidige 20 øre, nu 30 øre pr. time.

Figur 1. *Udviklingen i tidlønrelationerne mellem ikke-faglærte og faglærte samt mellem kvinder og faglærte i henholdsvis hovedstaden og provinsen.*

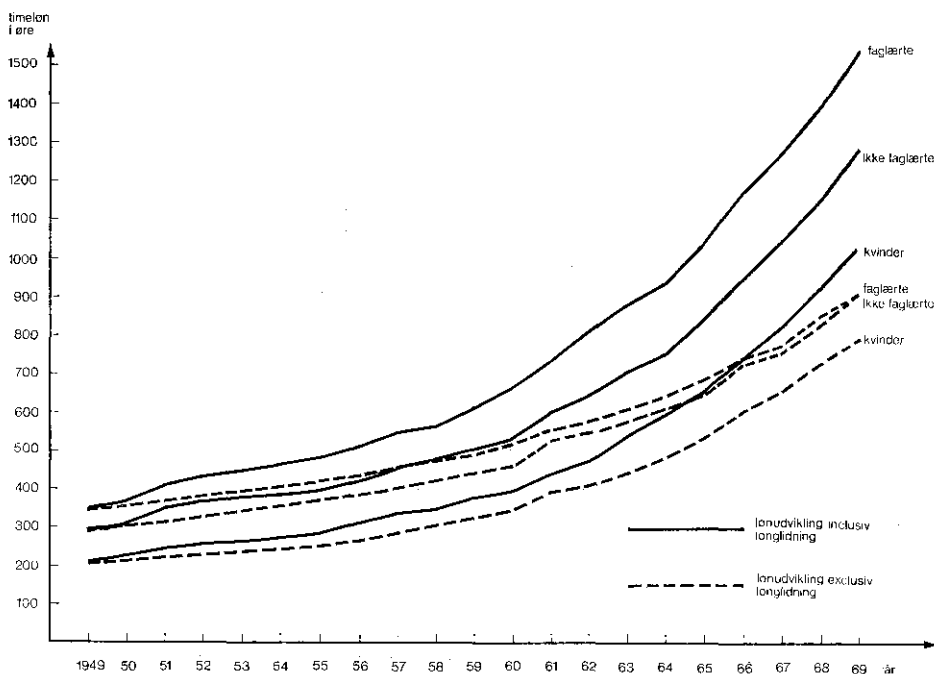
Kilde: Landsorganisationen i Danmark: »Den automatiske dyrtidsregulering«, Juni 1970.

i hovedstadsområdet end i provinsen. Igennem 50'erne har der været en svag nedgående tendens for de ikke-faglærte, et forhold som kun delvis er blevet oprettet gennem en bedre relation i 60'erne.

Det er ikke muligt at afgøre, om den nogenlunde stabile relation mellem faglærtes og ikke-faglærtes tidløbninger skyldes, at der i efterkrigsperioden ikke er ført en tilstrækkelig stærk lavtlønspolitik, eller om det omvendt skyldes, at lavtlønspolitikken er blevet modvirket af markedskræfterne og de højere lønnede arbejdsgruppers ønske om at bevare en vis afstand i lønnen. Materialet tyder på, at lønrelationen er blevet noget forbedret til gunst for de ikke-faglærte i 60'erne, hvor den solidariske lønpolitik vel har været mere markant end i den foregående periode.

For kvindernes vedkommende fremgår det derimod tydeligt, at det er lykkedes at fastholde det solidariske islæt i lønpolitikken, således at kvindernes lønrelation både i efterkrigstiden, men også i årene under krigen, er blevet bedret betydeligt.

Figur 2. Lønudviklingen i perioden 1949-1969 for faglærte, ikke-faglærte og kvinder, inclusive og exclusive lønglidning.

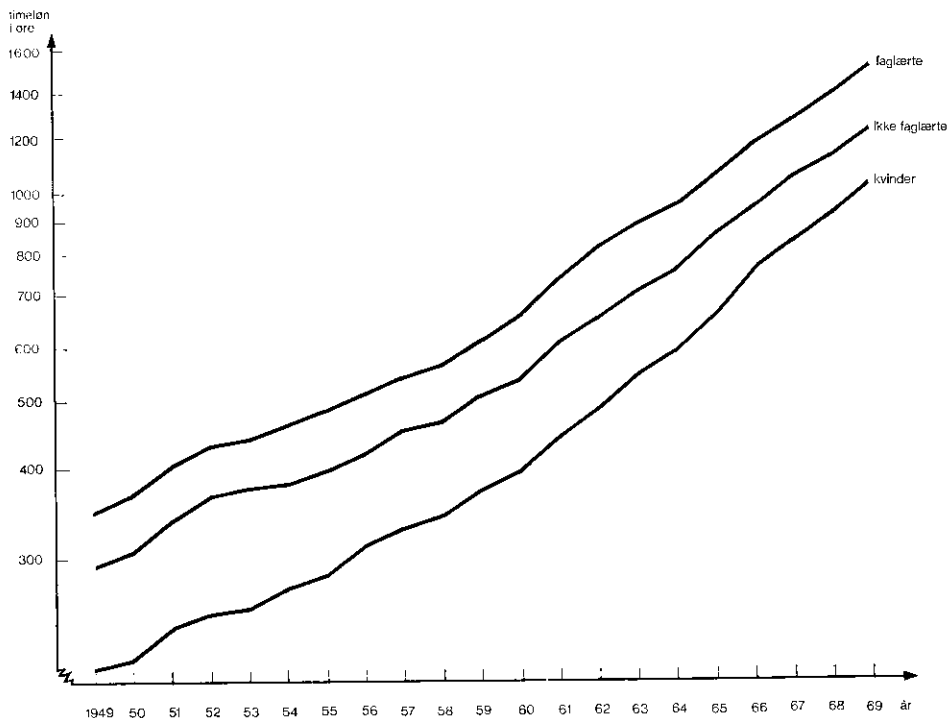
Kilde: Landsorganisationen i Danmark: »Den automatiske dyrtidsregulering«. Juni 1970.

Den relative lønstigning for kvinderne hænger formentlig sammen med, at stigningen i arbejdskraftefterspørgselen har været særlig stor for kvindernes vedkommende, samtidig med at opfattelsen af, hvad der er en »retfærdig lønstruktur«, kan være undergået en ændring, når det gælder forholdet mellem mands- og kvindelønninger.

Bortset herfra synes der, jfr. også de citerede uddrag af Landsorganisationens redegørelse, på arbejdspladserne at herske ret udbredte ønsker om at fastholde sædvanlige, relative lønforskelle. Det er i øvrigt ikke alene arbejderne, som af denne grund ønsker lavtlønstillæggene indregnet i akkorderne eller, hvis de er tidlønnede, ønsker at holde en bestemt afstand fra lavtlønsgrænserne. Også virksomhederne synes i mange tilfælde at anse det for mest hensigtsmæssigt at fastholde en eksisterende intern lønstruktur på trods af overenskomstændringerne med den virkning, at lavtlønstillæggene forplanter sig til alle de ansatte.

Figur 3. Lønudviklingen i perioden 1949-1969 for hovedgrupperne inclusive lønglidning. Logaritmisk målestok.

Kilde: Landsorganisationen i Danmark: »Den automatiske dyrtidsregulering«, Juni 1970.

4. Det er i forbindelse med det her anførte nærliggende også at henvise til helhedsløsningen fra 1963. Lønrevisionen ifølge den da gennemførte lov om forlængelse af de kollektive overenskomster svarede til en beløbsramme på mellem én og halvanden procent af den samlede lønsum. Da forhøjelsen imidlertid var forbeholdt de lavtlønnede, betød den for disse en væsentlig større forbedring; forholdsmæssigt synes den da tilsigtede ændring af lønstrukturen omtrent at have svaret til den nu vedtagne, men ved væsentlig lavere samlet lønstigning. Selv om arbejdskraftefterspørgselen var afdæmpet til hen på efteråret 1963, og selv om der blev sat ind på at holde den således ændrede lønstruktur – bl. a. blev det i en kendelse fra »Overenskomstnævnet af 1939« fastslået, at lavtlønstillæggene ikke måtte få indflydelse på akkorder og dertil svarende aflønningsformer – lyk-

kedes dette kun i de første måneder af overenskomstlovens gyldighedsperiode. Den procentvise lønstigning fra oktober kvartal 1962 til oktober kvartal 1963 var både for faglærte og for ikke-faglærte og både i hovedstaden og provinsen af størrelsesordenen 6-7 pct.

5. Bedømt ud fra hidtidige erfaringer synes man derfor realistisk at måtte regne med en væsentlig afsmitningseffekt fra lavtlønstillæggene på de øvrige lønninger inden for det private arbejdsmarked. Nogen sikker bedømmelse af den samlede lønstigning på det private arbejdsmarked i den nye to-årige overenskomstperiode er det selvsagt ikke muligt at foretage. Ud fra størrelsen og fordelingen af selve overenskomsttillæggene kunne der alt andet lige være grund til at regne med en stærkere lønstigningstakt i de kommende år end hidtil. Heroverfor står imidlertid dels, at den afsvækkelse af presset på arbejdsmarkedet, der allerede er sket, kan ventes at fortsætte, dels at lønglidningen søges modvirket over prislovgivningen, der samtidig vil have en direkte virkning på, i hvilket omfang dyrtidsportioner kommer til udløsning.

Uanset disse modgående tendenser er det ikke sandsynligt, at lønstigningerne på det private arbejdsmarked i den nye to-årige overenskomstperiode bliver mindre end de tilvante 10-12 pct. pr. år.

6. Lønudviklingen for *offentligt ansatte* fra 1970 til 1971 vil dels være præget af, at tjenestemandreformen og de heraf afledte lønstigninger for andre grupper af offentligt ansatte vil have fuld virkning i 1971, dels af overenskomstfornyelserne for offentligt ansatte.

7. Der foreligger endnu ikke lønstatistik til belysning af virkningerne af *tjenestemandreformen*, hvis ikrafttræden blev strakt over tre etaper, nemlig 1. juli 1969, 1. april 1970 og 1. oktober 1970. I kraft af særlige overgangsregler begrænsedes stigningerne i 1969 til ca. 6 pct., hvoraf knap 3 pct. hidrørte fra dyrtidsregulering i efteråret 1969. Stigningen i løbet af 1970 anslås derimod, incl. dyrtidsregulering i april og oktober samt efterslæbsregulering ligeledes fra april, til ca. 14 pct. for tjenestemandsområdet som helhed. De individuelle lønstigninger har imidlertid været stærkt varierende, idet de afhænger af den lønmæssige indplacering, af tjenestestedet og af den samtidige sanering af biindtægter. For en række tjenestemandsansatte akademikergrupper har stigningen været væsentlig højere end den anførte gennemsnitsstigning, afspejlende den tilpasning der fandt sted til lønniveauet for overenskomstansatte akademikere.

Også for overenskomstansatte fik tjenestemandreformen dog visse lønforhøjende virkninger, og specielt skete der kraftige forhøjelser inden for H.K.-området, hvor forhøjelserne i løbet af 1970 skønnes at have været på ca. 18 pct.

8. Det er ovenfor nævnt, at lønniveauet på det private arbejdsmarked i gennemsnit for 1971 ville ligge 6-7 pct. over niveauet for 1970, også selv om der overhovedet ikke var sket nogen stigninger i indeværende år. Det tilsvarende tal for de offentligt ansatte vil på baggrund af den foran beskrevne udvikling i 1970 ligge noget højere, formentlig omkring 8 pct. i gennemsnit for alle offentligt ansatte. Hertil kommer virkningerne af lønstigningerne fra april i år, som omfatter pristalsregulering og overenskomstfornyelse incl. efterslæbsregulering.

9. Ved det i umiddelbar forlængelse af forliget på det private arbejdsmarked indgåede *forlig mellem regeringen og tjenestemændene* er fulgt samme praksis som tidligere, hvorefter lavtlønstillæggene på det private arbejdsmarked ikke kan give anledning til forhøjelse af lønniveauet på tjenestemandsområdet ud over en eventuel ajourføring for sammenlignelige tjenestemandsgupper. Da samtidig en del af de goder, de privat ansatte lønmodtagere opnåede, var goder som en række af de tjenestemandsansatte havde i forvejen eller som kun spiller en mindre rolle på det offentlige arbejdsmarked, indebærer det nye tjenestemandforlig umiddelbart kun moderate lønstigninger. Inclusive pristalsreguleringen fra april i år og en vis tilpasning til den forudgående lønudvikling på det private arbejdsmarked ligger de for i år aftalte stigninger inden for den ramme på 3-4 pct., der har været nævnt i forbindelse med indkomspolitikken.

Forudsat at det samme bliver tilfældet for de øvrige grupper af offentligt ansatte, og at julipristallet ikke udløser en dyrtidsportion til efteråret, kan den gennemsnitlige stigning i lønsatserne for offentligt ansatte fra 1970 til 1971 herefter anslås til 11-12 pct., svarende til den forventede lønudvikling på det private arbejdsmarked.

10. Virkningerne for de offentligt ansatte af overenskomstfornyelsen på det private arbejdsmarked er dog ikke udtømt med tjenestemandforliget og tilsvarende aftaler for øvrige grupper. Sker der en omfattende lønglidning, vil der til næste forår blive tale om en betydelig efterslæbsregulering for de offentligt ansatte. Det er fortsat et hovedprincip i den offentlige lønfastsættelse, at der skal være paritet med lønudviklingen på det private arbejdsmarked. I forbindelse hermed er det fastslået, at relationerne mellem de ved tjenestemandreformen fastlagte basisløn-

ninger og lønningerne på det private arbejdsmarked i april kvartal 1969 skal danne udgangspunktet for justeringer af tjenestemandslønningerne. Justeringen sker på grundlag af lønudviklingen som denne afspejler sig i Arbejdsgiverforeningens lønstatistik for arbejdere i industri og håndværk m. m. Overvejelser om, hvorvidt man ved denne taktregulering af tjenestemandslønningerne kunne se bort fra den del af stigningerne ifølge lønstatistikken, som skyldes lavtlønstillæg, har ført til, at dette ikke anses for muligt. Da de hidtil ydede lavtlønstillæg ikke har ændret lønrelationerne mellem højere og lavere lønnede på det private arbejdsmarked, er det heller ikke anset for nødvendigt at stræbe efter en udskillelse af lavtlønstillæggene i lønstatistikken, jfr. redegørelsen fra det af lønningministeriet nedsatte lavtlønsudvalg af 28. oktober 1969.

Hvis lavtlønstillæggene gennem lønglidning smitter af på de øvrige lønninger på det private arbejdsmarked, vil dette således bane vej for en betydelig efterslæbsregulering af tjenestemandslønningerne til næste forår. I øvrigt vil der selv uden en sådan afsmitning ske efterslæbsregulering allerede i kraft af selve lavtlønstillæggenes indvirkning på lønstatistikken og i kraft af de forbedringer, der er aftalt ved forhandlingerne om de specielle krav.

11. Hensigten med at søge en lønparitet opretholdt er at sikre, at det offentlige er i stand til at rekruttere og fastholde den fornødne arbejdskraft til løsning af de opgaver, der er henlagt hertil. Som nævnt er den dominerende problemstilling i dansk økonomi imidlertid, om de private virksomheder i de udlandskonkurrerende sektorer er i stand til ved det gældende lønniveau at ekspandere tilstrækkelig hurtigt til, at man kan få løst betalingsbalanceproblemet og skabt en eksportorienteret ekspansion, der kan sikre fuld beskæftigelse. Dette problem er så presserende, at også den offentlige lønfastsættelse nødvendigvis må underordnes de heraf følgende hensyn.

Udsigterne for den indenlandske efterspørgselsudvikling

1. Ved bedømmelsen af udsigterne for den interne økonomiske balance kan det være hensigtsmæssigt at tage udgangspunkt i den senere tids *forbrugsudvikling*. På basis af de nu foreliggende oplysninger synes man at kunne konstatere, at den kraftige forøgelse af stigningen i det reale private forbrug, som satte ind i andet halvår 1968 og fortsatte frem til første kvartal 1970, derefter ophørte. Siden da har forbruget ligget på et stort set konstant niveau.

Udviklingen illustreres i oversigten i tabel 1, hvori man har søgt at sammenfatte oplysningerne om forbrugsudviklingen inden for en række områder til et skøn over den samlede forbrugsudvikling, regnet i faste priser, kvartal for kvartal i perioden 1967-1970.

Beregningerne svarer til, at nationalregnskabsstatistikens tal for det private konsum opgøres på kvartaler, idet der samtidig korrigeres for rent sæsonmæssige udsving. Tabellen må læses med det forbehold, at den usikkerhed, som også gør sig gældende ved opgørelser på årsbasis, forøges når tallene gøres op kvartalsvis. Til trods herfor vil man dog skønne, at tabellen giver en nogenlunde dækkende beskrivelse af udviklingen.

2. Ser man specielt på forløbet i 1970, er der grund til at fremhæve, at den finanspolitiske stramning har virket tidligere og stærkere end man kunne registrere før sent i 1970. Dette er ikke ensbetydende med, at det i 1970 meget diskuterede spørgsmål om forekomsten af afværgereaktioner, som nedsatte skatte- og afgiftspolitikens virkningsgrad, var uden hold i virkeligheden. På baggrund af den kraftige stigning i indkomstkatterne var det i sig selv overraskende, at forbruget kunne fortsætte med at stige i årets første måneder og derefter holde sig konstant. Selv om indkomstskatteforhøjelsen for nogle grupper af lønmodtagere først blev effektiv fra februar 1970, må hovedforklaringen på den nævnte udvikling antages at ligge i en mindsket opsparingsandel.

Tabel 1. *Kvartalstal for den mængdemæssige udvikling i det private forbrug 1967-1970.*

Kvartal	1967	1968	1969	1970
1966 i gennemsnit = 100				
I	103,8	103,5	111,1	119,0
II	109,5	101,5	111,6	119,7
III	99,6	104,4	115,0	118,8
IV	101,6	108,6	116,2	119,3
Hele året	103,9	104,8	113,8	119,5

Anmærkning: Alle tallene er sæsonrensede.

3. Ifølge de indtil nu foreliggende indikatorer for forbrugsudviklingen i de første måneder af 1971 kan der være tale om en vigende tendens som reaktion på den yderligere forøgelse af beskatningsniveauet, der er sket fra januar 1971. Endvidere kan den frivillige indbetaling af restskatter vedrørende 1970 have spillet en rolle for den yderligere afmatning i forbruget. En væsentlig del af beløbene til frivillig restskattebetaling må dog antages at have været holdt disponibel gennem nogen tid.

Spørgsmålet er nu, om de her beskrevne tendenser i forbrugsudviklingen vil blive afløst af ny stigning som følge af udfaldet af indkomstforhandlingerne.

4. Et udgangspunkt for en bedømmelse heraf kan fås gennem oversigten i tabel 2, der illustrerer sammenhængen mellem udviklingen i de personlige indkomster (lønindkomster, selvstændiges indkomster samt overførselsindkomster), de direkte skatter og de disponible indkomster (indkomst efter betaling af direkte skatter, herunder ejendomsskatter og kontingenter). Ved tabellens opstilling er man trods en forudset nedgang i beskæftigelsen gået ud fra en stigning i lønindkomsterne fra kalenderår 1970 til kalenderår 1971 på omkring 11 pct. For overførselsindkomsterne er der regnet med en tilsvarende stigning. Derimod er det antaget, at de selvstændiges indkomster på grund af prisrestriktionerne og lavere kapacitetsudnyttelse i hjemmemarkedserhvervene vil vise en væsentlig svagere fremgang. Tallene i tabel 2 indebærer en stigning i de selvstændiges indkomster på omkring 5 pct. Landbruget vil antagelig komme ud for en vis tilbagegang i indkomsterne, men for eksportvirksomhederne i industrien, for rederier, pengeinstitutter og liberale erhverv m. v. skulle der omvendt være grund til at regne med en større stigning end de 5 pct.

Tabel 2. *Skøn over personlige indkomster og direkte skatter 1970 og 1971.*

	1970	1971	Stigning	
	mldr.kr.	mldr.kr.	mldr.kr.	pct.
Personlige indkomster ¹	103,3	113,8	10,5	10
Personskatter; ejendomsskatter m.v. ²	28,5	35,3	6,8	24
Personlige disponible indkomster	74,8	78,5	3,7	5

1. Incl. udbytteudbetalinger, men excl. opsparing i selskaber.

2. Personskatterne omfatter for 1970 forskudsskatter, for 1971 forskudsskatter + restskatter vedrørende 1970. Beløbene er excl. selskabsskatter.

Disse skøn indebærer en samlet stigning i de personlige indkomster på omkring en halv snes procent. Dette er en lidt lavere stigning end forudsat i Økonomisk Oversigt, december 1970, der regner med 11 pct. Afvigelsen beror især på en forskellig aktivitetsforudsætning. Som følge af afvigelsen i indkomstskønnene er også stigningen i personskatterne anslået at blive lidt mindre end anført i Økonomisk Oversigt fra december.

Tabellens hovedresultat er, at der på grund af skattestigningen trods den forudsatte kraftige stigning i de personlige indkomster før skat kun bliver tale om en stigning i indkomsterne efter skat på omkring 5 pct.

5. Der knytter sig naturligvis usikkerhed navnlig til skønnet over udviklingen i de selvstændiges indkomster, som imidlertid kun tegner sig for mellem en fjerdedel og en femtedel af de samlede personlige indkomster. Udviklingen i de selvstændiges indkomster vil ikke mindst bero på produktivitetsudviklingen og prisudviklingen. Herom skal der gøres følgende bemærkninger:

Målt pr. arbejdstime bliver erhvervenes stigning i lønomkostningerne større end den forudsatte opgang i lønindkomsterne på det private arbejdsmarked, idet lønomkostningerne foruden med stigningen i den udbetalte løn forøges med stigningen i feriegodtgørelsen fra juli 1971 samt med det beløb, der indtil 1. marts i år midlertidigt har været ydet arbejdsgiverne som offentlige tilskud for at kompensere for den ene af de af julipristallet 1970 udløste to pristalsportioner.

Virkingen af opgangen i virksomhedernes lønomkostninger vil blive afsvækket i kraft af forventet fortsat produktivitetstigning, men trods dette må lønomkostningerne pr. produceret enhed – også på grund af den alt i alt ret svage omsetningsstigning – for erhvervene under ét antages at stige kraftigt. På grund af prisrestriktionerne og den med efterspørgselsbegrænsningen følgende tendens

til skærpet konkurrence må det imidlertid ventes, at den indenlandsk bestemte prisstigning bliver en del mindre end selve omkostningsudviklingen ville tilsi­ge. Hertil kommer, at priserne for importvarer næppe kan ventes at stige med mere end ca. 3 pct. i gennemsnit, fordelt med en lidt mindre stigning for råvarer og halvfabrikata og en lidt større stigning for færdigvarer. Dette vil bidrage til at reducere den samlede prisstigning. En prisstigning på omkring 6 pct. fra 1970 til 1971 forekommer dog mest sandsynlig.

6. Når dette sammenholdes med skønnet over stigningen i pengeindkomsterne med fradrag af stigningen i betalte skatter og kontingenter, vil det ses, at udviklingen i de løbende indkomster totalt set ikke skulle give mulighed for nogen real stigning i det private forbrug i forhold til 1970. Imidlertid må det tages i betragtning, at der efter alt at dømme vil ske en forskydning i indkomstfordelingen i retning af en højere lønkvote. En sådan forskydning må ventes ledsaget af et vist yderligere fald i den samlede opsparingskvote, også selv om der kommer en tendens til retablering af opsparingsandelen i de enkelte husholdninger. Dernæst må man som tidligere omtalt gå ud fra, at en del af den frivillige restskattebetaling har været holdt disponibel allerede i 1970, således at restskatterne ikke fuldt ud betales ud af årets indkomster. Det er derfor ikke usandsynligt, at der alligevel vil ske nogen stigning i det private forbrug.

7. I tabel 3 har man sammenfattet nogle af de her og i det følgende opstillede skøn til en *forsyningsbalance for 1971*. Tabellen, der er opstillet ud fra den forudsætning, at der ikke sker ændringer af den nuværende økonomiske politik, giver i kvantificeret form udtryk for tendenserne – såvel mængdemæssigt som prismæssigt – i forbrug, investering, im- og eksport, produktion m. v. fra 1970 til 1971. Til sammenligning er vist udviklingen fra 1967 til 1970.

I tabellen er der regnet med en mængdemæssig stigning i det private forbrug i indeværende år på omkring én procent og prisstigninger for forbrugsvarer og tjenester på ca. 6 pct. Såvel med hensyn til disse som med hensyn til tabellens øvrige tal for 1971 må det imidlertid meget stærkt understreges, at de kun tjener til at anskueliggøre en tendens, ikke til en præcis forudsigtelse af forløbet. En sådan præcis forudsigtelse, som man ved en håndfast fortolkning af tabellen kunne få indtryk af, er det ikke muligt at foretage. Som udtryk for en tendensangivelse, der forsøger at sammenfatte de forskellige elementer i udviklingen, skulle tabellen imidlertid være af interesse, også fordi den giver et bedre udgangspunkt for en samlet diskussion af udviklingstendenserne.

Tabel 3. Hovedposter på forsyningsbalancen.

	Nationalregnskabstal			Real stigning			Prisstigning		
	1967	1968	1969 ¹	1970 ¹	1971 ²	67/68	68/69 ¹	69/70 ¹	70/71 ²
	— mrd. kr. —						— pct. —		
Privat forbrug	53,5	58,0	65,0	72,7	77,9	0,9	8,6	5	1
Kollektivt forbrug	14,4	16,5	18,7	22,2	25,8	4,3	7,8	7	6
Private faste investeringer	19,0	19,5	23,3	25,7	27,0	-1,4	14,0	3	-½
Offentlige faste investeringer	6,9	7,8	8,9	10,4	11,8	4,6	7,7	8	6
Lager- og besætningsændringer	-0,2	0,2	0,7	0,7	0,0				
I alt indenlandsk efterspørgsel	93,6	102,0	116,6	131,7	142,5	2,0	9,8	5	1½
Eksport af varer og tjenester	24,2	27,1	30,7	34,2	37,6	8,8	9,0	6½	6½
Samlet efterspørgsel og tjenester ³	117,8	129,1	147,3	165,9	180,1	3,9	9,6	5½	2½
Import af varer									
Import af varer og tjenester ³	25,7	28,3	33,0	37,3	40,0	4,3	14,4	7½	3½
Bruttonationalprodukt	92,1	100,8	114,3	128,6	140,1	3,8	7,4	4½	2½
Afgifter (netto)	9,9	11,9	14,0	15,9	17,4	1,7	6,5	4	¾
Bruttofaktorindkomst	82,2	88,9	100,3	112,7	122,7	3,9	7,4	4½	2½

1. Foreløbige tal. 2. Skøn. 3. I 1970 excl. 400 mill. kr. vareimport, der skyldes registreringsfremskyndelsen.

Ann.: Forsyningsbalancen er opstillet for Danmark excl. Grønland og Færøerne. For at nå fra det her implicerede skøn over underskuddet på vare- og tjenestebalancen til det side 38 nævnte skøn for underskuddet på betalingsbalancens løbende poster skal der dels korrigeres for Grønlands og Færøernes samhandel med Danmark og den øvrige verden, dels tages hensyn til nettorentudgifter og andre indkomstoverførsler til udlandet.

8. Når der trods de nye stærke indkomstfremstød kun er udsigt til en meget moderat stigning i det reale forbrug, skyldes det dels de prisreaktioner, som indkomststigningerne udløser – og som delvis allerede er forudsat ved indkomstforhandlingerne – dels og navnlig at der efter kildeskattens indførelse nu umiddelbart beslaglægges 40-45 pct. af lønstigningerne gennem indkomstbeskatningen. Pengeindkomststigningernes størrelse får derfor ikke nogen betydelig virkning på forbrugsudviklingen, hvorimod de klart virker på konkurrenceevnen.

Endelig må det i tilknytning til bemærkningerne om forbrugsudviklingen påny fremhæves, at det her anførte skøn er et skøn over forbruget i hele 1971 sammenlignet med hele 1970. Udviklingen igennem året må ventes præget af visse svingninger eller faseforskydninger, hvis nøjagtige tidsmæssige placering det dog erfaringsmæssigt er meget vanskeligt at angive. I årets første måneder synes der som omtalt at have været tale om et fald i forbruget. I den periode der hengår indtil prisvirkningerne har arbejdet sig igennem, d. v. s. i forårs- og sommermånederne, kan de gennemførte lønforhøjelser måske føre til en forholdsvis kraftig forbrugsstigning, som dog må formodes at ophøre eller afsvækkes til efteråret, hvor også restskatterne for 1970 skal afvikles endeligt.

Bevirker prisrestriktionerne en kraftig reduktion af prisstigningerne i forhold til den forudseelige omkostningsudvikling, kan forbruget tænkes at stige mere end det her er forudset.

9. Foran har man søgt at foretage en ret indgående analyse af de sandsynlige udviklingstendenser i det private forbrug, dels fordi dette er den største enkeltkomponent i den indenlandske efterspørgsel og samtidig i nogen måde er bestemmende for udviklingen i de erhvervs-mæssige investeringer, dels fordi der i de senere år har været tale om specielt kraftige variationer i forbrugets stigningstakt.

Den øvrige indenlandske efterspørgsel skal omtales mere kortfattet.

10. Med hensyn til *det offentliges udgifter til køb af varer og tjenester* til forbrug og investering er der regnet med en stigning på 6 pct. i faste priser. I forhold til tidligere år betegner dette en vis reduktion, der fremkommer ved en ret markant afdæmpning af væksten i statens udgifter, men fortsat stærkt voksende udgifter for kommunernes vedkommende. Denne forskydning må dog ses i sammenhæng med den ændrede opgavefordeling mellem stat og kommuner.

Ifølge Økonomisk Oversigt, december 1970, skulle der være mulighed for, at vækstraten i de offentlige realudgifter i 1971 kommer ned på 4-5 pct. Om

der bliver tale om en sådan yderligere reduktion i forhold til de her anslåede ca. 6 pct., afhænger i væsentlig grad af, hvorledes kommunerne vil disponere over den betydelige efterbetaling fra statskassen, der vil finde sted til efteråret, efter at skatteprovenuet for 1970 er endeligt opgjort.

Den nævnte stigningstakt i de offentlige realudgifter er for de offentligt ansattes vedkommende baseret på væksten i beskæftigelsen på dette område. Målt i løbende priser vil det offentlige udgift herudover være bestemt af lønudviklingen, hvilket kommer til udtryk i den, sammenlignet med de øvrige efterspørgselskomponenter, meget høje forventede prisstigning på det offentlige forbrug, 9-10 pct., jfr. tabel 3.

11. I den senere tid har stigningen i de *erhvervsmæssige investeringer* været præget af afdæmpning, ligesom det er tilfældet for de øvrige dele af den indenlandske efterspørgsel. I det mindste to faktorer kunne tale for, at afdæmpningen af stigningstakten på dette område fortsætter over i en stagnation eller direkte nedgang, nemlig på den ene side udsigterne til en kun meget moderat stigning i det private forbrug og en nedgang i leverancerne til boligbyggeriet, på den anden side de formentlig som helhed temmelig stærkt reducerede selvfinansieringsmuligheder, den indenlandske kreditbegrænsning og det bl. a. i kraft heraf opståede behov for konsolidering. Eksportudsigterne og mere langsigtede investeringsovervejelser kan imidlertid sammen med det indtrufne beskedne rentefald og mulighederne for udenlandsk finansiering til en ret stærkt reduceret rente trække i modsat retning. For landbrugsinvesteringernes vedkommende kan der peges på den bebudede rentesikringsordning for landbrugsbygninger og bygningsrationalisering.

Det er vanskeligt at vurdere, om de negative eller de positive investeringsimpulser vejer tungest, men i det højeste er der formentlig udsigt til en meget begrænset ekspansion i de erhvervsmæssige investeringer i maskiner og bygninger.

12. *Påbegyndelserne af nyt boligbyggeri* er det område, hvor det ændrede økonomiske klima er kommet klarest til udtryk. Påbegyndelserne har gennem hele 1970 til stadighed ligget under de ganske vist meget høje tal for 1969, og fra sommeren 1970 har også omfanget af det igangværende boligbyggeri været mindre end i 1969. Nedgangen hidrører udelukkende fra parcelhusbyggeriet og andet privat boligbyggeri, der målt ved det påbegyndte antal lejligheder er reduceret med 25-30 pct. En fortsættelse af denne tendens ville betyde et fald

i boliginvesteringerne i 1971 på en halv snes procent eller mere. Bl. a. som følge af den lidt lavere rente skulle der dog være grund til at vente, at påbegyndelserne af nyt parcelhusbyggeri retter sig noget i årets løb. På den anden side hersker der uvished om de fremtidige finansieringsvilkår for det almennyttige boligbyggeri, hvilket måske kan føre til nedgang i påbegyndelserne på dette område. Alt i alt må der påregnes en nedgang i boliginvesteringernes omfang, men næppe helt af den foran anførte størrelse.

13. *Sammenfattende* peger de her anførte skøn i retning af en stigning i den indenlandske efterspørgsel på mellem én og to procent. Når dette sammenholdes med en forventet produktivitetsudvikling på tre à fire pct., synes der ikke at være tvivl om, at også arbejdskraftefterspørgselen vil undergå en fortsat afsvækkelse. Denne vil dog ikke være så stærk som de her anførte tal giver udtryk for, fordi en del af efterspørgselsafdæmpningen vil give sig udtryk i importen. Dernæst sker der en ændring i efterspørgselens sammensætning, idet det offentliges andel vil vokse med den virkning, at arbejdskraftefterspørgselen dæmpes mindre end den endelige efterspørgsel efter varer og tjenester. Samtidig må det antages, at efterspørgselsafdæmpningen vil ramme udenlandske arbejdere i højere grad end danske.

Endelig må det ved bedømmelse af udviklingen på arbejdsmarkedet tages i betragtning, at arbejdstidsforkortelsen i 1970 vil påvirke arbejdskraftudbuddet i hele 1971 mod kun de sidste måneder af 1970. I de kommende år kommer hertil virkningen af ferieforlængelsen.

Betalingsbalance, produktion og beskæftigelse

1. På baggrund af den vurdering, der er givet af udsigterne for den internationale konjunkturudvikling samt af omkostningsudviklingen i Danmark og i udlandet, kan man næppe realistisk regne med en større forøgelse af *industrieksporten* end 2-2½ mldr. kr. i 1971. Man har herved forudsat en mængdemæssig stigning på omkring 10 pct. og en gennemsnitlig prisstigning på omkring 4 pct. Prisstigningsskønnet svarer til det i internationale oversigter anvendte skøn vedrørende gennemsnitsstigningen for de industrialiserede landes eksportpriser. Skønnet over den mængdemæssige stigning er dels baseret på en forudsætning om en vækst i de vesteuropæiske økonomier på 4 à 4½ pct.,¹ dels på en forudsætning om at afdæmpningen af den indenlandske efterspørgsel betyder bedre vilkår for eksporten.

Udsigterne til en vis afdæmpning af konjunkturerne i Vesteuropa bevirker, at en stærkere forøgelse af industrieksportens stigningstakt ville have været vanskelig at opnå i 1971, også selv om der i forlængelse af tendenserne fra 1970 var sket en fortsat forskydning i lønstigningsproportionerne til Danmarks fordel. I tilfælde af en sådan forskydning ville der imidlertid have været grund til at regne med en hurtigt indtrædende ekspansion af eksporterhvervenes investeringer og dermed umiddelbart en større produktion og beskæftigelse og på længere sigt en stærkere eksportstigning.

Selv om det også på helt kort sigt ville have gavnet industrieksporten, om dens evne til at konkurrere på priserne var blevet forøget, er den væsentligste umiddelbare følge af, at det ikke er lykkedes at opnå en indkomstpolitisk stabilisering, derfor antagelig den, at eksporterhvervene og de importkonkurrerende erhverv næppe har tilstrækkelige incitamenters til at udvide deres produktionskapacitet. Disse erhverv kan derfor ikke ventes fuldt ud at kunne opsuge den arbejdskraft, der bliver ledig inden for hjemmemarkedserhvervene som resultat

---

1. Som nævnt er dette vækstskøn igen baseret på en forudsætning om en hurtigt indtrædende og temmelig stærk ekspansion i U.S.A.

af efterspørgselsbegrænsningen på disse områder. Herved bliver produktion og beskæftigelse i 1971 mindre end ellers muligt. Samtidig indebærer en manglende udbygning af konkurrencesektorerne, at det også i de kommende år bliver vanskeligt at opnå en tilfredsstillende produktion og beskæftigelsesgrad.

2. For *landbrugseksportens* vedkommende må der på baggrund af den i kapitel II omtalte udvikling regnes med et fald i valutaindtjeningen. Efter den særlig kritiske udvikling i baconeksporten i begyndelsen af februar blev det af landbruget anslået, at der kunne blive tale om et fald i baconeksportens værdi på over 400 mill. kr. Siden har man imidlertid kunnet spore en vis bedring på det britiske marked. Som udsigterne nu tegner sig skulle der være mulighed for at undgå helt store udsving i eksportindtjeningen. I forsyningsbalancen er der regnet med, at faldet i landbrugseksportens værdi kan begrænses til omkring et par procent.

3. Over for det sandsynlige fald på dette område står, at der kan regnes med fremgang i *fragtindtægterne* og antagelig også en fortsat fremgang i *turistindtægterne* og eksporten af »*andre varer og tjenester*« (bl. a. entreprenørarbejde for udenlandsk regning og forsikringsindtægter).

Når der trods en mere afsvækket konjunktur i Vesteuropa og mulig udsigt til en lettelse af tankfragtmarkedet er anledning til en optimistisk bedømmelse af fragtindtægterne, skyldes det som nævnt i kapitel II, at de høje fragtrater, der har været gældende i 1969 og 1970, specielt for tankfragternes vedkommende i betydeligt omfang synes at være blevet projiceret ind i de langtidsaftaler om befragtning, der er indgået i de seneste år.

Forventningerne om en stigning i turistindtægterne bygger især på den almindelige opdrift i priser og lønninger i de vestlige industrilande, jfr. Økonomisk Oversigt, december 1970.

Hvor stor en fremgang i valutaindtjeningen, der bliver tale om på de her nævnte poster, kan man kun have usikre formodninger om. Forsyningsbalance-skønnet bygger på en forudsætning om en fremgang på en halv til en hel milliard kroner.

Stigningen i den samlede indtjening fra eksport af varer og tjenester regnes herefter, måske lovlig optimistisk, at blive på mellem 3 og 3½ mldr. kr. fra 1970 til 1971. Hvis udenrigshandelsstatistikken for de kommende måneder viser samme tendenser i eksportudviklingen som tallene for januar og februar, er skønnet klart for optimistisk.

Tabel 4. *Kvartalstal for den mængdemæssige udvikling i vareimporten (excl. skibe og fly), 1967-1970.*

Kvartal	1967	1968	1969	1970
1966 i gennemsnit = 100				
I	104	102	119	132
II	105	104	127	146
III	102	110	132	137
IV	104	115	131	139
Hele året	104	108	127	138

Anmærkning: Alle tallene er sæsonrensede.

4. En summering af skønnene for dels den indenlandske efterspørgsel, dels eksporten af varer og tjenester indebærer en stigning i *totalefterspørgselen*, regnet i faste priser, på mellem to og tre procent. Til sammenligning tjener, at den reale efterspørgselsstigning fra 1969 til 1970 var på omkring fem pct. og fra 1968 til 1969 tæt ved ti pct. Selv om der knytter sig usikkerhed til skønnene for 1971, vil der utvivlsomt blive tale om en meget betydelig afsvækkelse af efterspørgselsstigningen.

5. Den afsvækkelse, der skete i løbet af 1970, gav sig fra årets midte ret tydeligt til kende i *importudviklingen*, idet importen efter den kraftige stigning i april kvartal ikke viste yderligere stigning i resten af året, når der korrigeres for sæsonmæssige udsving og for virkningerne af den fremskyndede statistiske registrering. Udviklingen i vareimporten er illustreret i tabel 4, der svarer til oversigten over forbrugsudviklingen i tabel 1. Der er grund til at nævne, at tallene for sidste kvartal 1970 var prægede af forcerede olieindkøb, men alligevel ikke nåede op på niveauet fra andet kvartal 1970.

Medens det som nævnt kan antages at forbrugsstabiliseringen vil holde sig, kan den samme antagelse næppe lægges til grund for importens vedkommende. Importen er på samme måde som eksporten præget af en langtidstendens til stærkere stigning end svarende til stigningen i nationalproduktet. Denne tendens afspejler den tiltagende internationale arbejdsdeling. I forsyningsbalanceskønnene er det antaget, at importen af varer og tjenester vil vise en mængdemæssig stigning på godt tre procent. Prisstigningerne er som tidligere nævnt ligeledes anslået til omkring tre procent. Med disse skøn når man til en stigning i *den samlede importværdi* (import af varer og tjenester) på omkring 2½ mldr. kr. fra 1970 til 1971.

6. Under punkt 3 blev det anslået, at den samlede eksportindtjening vil stige med mellem 3 og 3½ mldr. kr. På denne baggrund skulle man kunne regne med en reduktion af *merimporten af varer og tjenester* på mellem en halv og én milliard kroner fra 1970 til 1971.

Over for denne forbedring står en stigning i gaveydelse under u-landsbistanden og stigende rentebetalinger til udlandet som følge af, at udlandsgælden vokser i takt med underskuds-akkumulationen.

Det samlede betalingsbalanceunderskud, der i 1970 var på godt 4 mldr. kr., vil derfor ikke blive reduceret med hele det beløb, merimporten falder med. I betragtning af de mange usikkerhedsmomenter kan man dog næppe i øjeblikket give et rimeligere skøn på betalingsbalanceunderskuddet i 1971, end at det formentlig vil ligge over 3 mldr. kr. Behovet for udenlandsk låntagning vil være en del højere, idet låntagningen ikke alene skal dække selve underskuddet, men også afdrag på den nuværende gæld samt lån til udviklingslandene.

7. *Den samlede produktion* målt i faste priser vil, såfremt de her opstillede overslag holder, vokse med mellem 2 og 2½ procent i 1971. Bortset fra de sæsonmæssige udsving må det ventes, at *ledighedsniveauet* vil være stigende igennem året og nå op over 4 pct. på årsbasis. Parallelt hermed vil der ske et fald i *kapitalapparatets udnyttelsesgrad*.

Kommentarer til udviklingen

1. Hovedindholdet af den her foretagne analyse er, at der er udsigt til en kombination af på den ene side aftagende vækst og beskæftigelse, på den anden side fortsat inflation og et betydeligt betalingsbalanceunderskud. Selv om afdæmpningen sker ud fra det hidtil højeste niveau for beskæftigelse, produktion og realindkomst – fremkommet ved nogle af de hidtil kraftigste stigninger i disse indikatorer for velstandsudviklingen – må udsigten til en udvikling som den beskrevne betragtes som utilfredsstillende. Det spørgsmål melder sig derfor, om der kan gennemføres ændringer af den økonomiske politik, som gør det muligt at undgå underudnyttelsen af arbejdskraften og kapitalapparatet, uden at det forsinker løsningen af betalingsbalanceproblemerne og uden at inflationspresset forstærkes.

2. Da betalingsbalanceproblemet stiller den økonomiske politik over for ultimative krav, kan mulige løsninger *ikke søges i generelle* lempelser af den førte politik.

Hvis formålet med den stramme økonomiske politik alene var at undgå efterspørgselspres, ville der ganske vist nu være grund til at begynde at diskutere lempelser, idet presset er hørt op og spørgsmålet om en tilfredsstillende beskæftigelsesgrad kan forudses at ville melde sig i løbet af 1971. Den omstændighed, at indkomspolitikken igen er slået fejl, kan imidlertid ikke undgå at få konsekvenser for den økonomiske politik, idet man som følge heraf må regne med en udskydelse af det tidspunkt, hvor lempelser af den generelle økonomiske politik (penge- og finanspolitikken) kan anses for forsvarlige. Indtil betalingsbalanceproblemet er afgørende reduceret, må den stramme politik fastholdes, selv om produktion og beskæftigelse udvikler sig i utilfredsstillende retning.

3. De midler, der kan blive tale om at tage i anvendelse, må derfor være af mere *specifik eller selektiv karakter*. I første række melder sig her spørgsmålet om en intensivering af *arbejdsmarkedspolitikken* dels som middel til at udjævne

regionale og faglige uligheder i beskæftigelsen, dels som middel til at afsvække konsekvenserne for de grupper, der alligevel rammes af ledighed.

Selv om der allerede er sket en væsentlig udbygning af arbejdsmarkedspolitikken, kan mulighederne for en intensivering langt fra anses for udtømt. Trods den forudsete forskydning i balancen mellem den totale arbejdskraftefterspørgsel og det totale arbejdsudbud er der grund til at regne med, at der stadig vil være væsentlige områder inden for den udlandskonkurrerende sektor, som vil have et udækket arbejdskraftbehov.

Når der kan eksistere mangel på arbejdskraft på nogle områder og samtidig for stort udbud på andre områder, skyldes det bl. a., at de, der bliver ledige i hjemmemarkedserhvervene, i mange tilfælde skal overvinde både en faglig og en geografisk barriere for at finde anden beskæftigelse. For at mindske dette problem er det af betydning, at den faglige omskolingsvirksomhed i de forskellige dele af landet også omfatter fagkombinationer, som deltagerne måske ikke umiddelbart vil kunne udnytte inden for det lokale område, men som kan lette en overflytning til andre dele af landet.

På trods af mulighederne for at nedbringe det samlede ledighedsproblem ved at lette overførselen af arbejdskraft til eksportindustri m. v. og i det hele at søge at udjævne geografiske og faglige uligheder i beskæftigelsen må man dog se i øjnene, at det på kortere sigt ikke vil være muligt for alle, der i den kommende tid bliver ramt af nedgang i arbejdskraftefterspørgselen, at finde anden erhvervs-mæssig beskæftigelse. Dette vil antagelig ikke mindst komme til at gælde i byggesektoren, i de industrielt svagt udviklede områder og for arbejdsmarkedets »marginalgrupper«, herunder de ældre, ligesom ledigheden må ventes at blive større for ikke-faglærte end for faglærte.

Det forekommer derfor naturligt at overveje, om der i højere grad end det nu er tilfældet kan skabes mulighed for, at de, der rammes af nedgang i arbejdskraftefterspørgselen, kan deltage i uddannelsesforanstaltninger, således at alternativet til erhvervmæssig beskæftigelse i mindst muligt omfang bliver ledighed i traditionel forstand.

4. Der kan i denne sammenhæng være grund til at overveje iværksættelse af mere bredt tilrettelagte uddannelsesforanstaltninger; imidlertid vil specielt de mere erhvervsbetonede omskolingsbestræbelser være af værdi med henblik på at lette omstillingen fra hjemmemarkedsproduktion til eksportproduktion m. v. I modsætning hertil ville eksempelvis iværksættelse af øget offentligt byggeri til imødegåelse af lokale beskæftigelsesproblemer kunne betyde en forhaling af den

nødvendige omstillingsproces. – Hvis nedgangen i boligbyggeriet imidlertid skulle blive så stor, at det anses for nødvendigt at gribe ind, må det anses for ønskeligt, at der som led heri bliver gjort et forsøg med finansiering af boligbyggeriet med indekslån. Som omtalt i redegørelsen af maj 1970 vedrørende boligmarkedet og boligbyggeriet er der grund til at antage, at indekslån kunne afsættes til så gunstige kurser, at anvendelse af denne finansieringsform kunne muliggøre en meget betydelig nedsættelse af begyndelseslejen i nybyggeriet. Hvis dette blev bekræftet gennem et forsøg i praksis, der kun behøvede at have et begrænset omfang, ville det ikke mindst have betydning med henblik på den eventuelitet, at byggeriet bliver væsentlig lavere end forudset.

5. Især hvis der viser sig tegn på, at end ikke den beskedne vækst, der er regnet med i denne analyse, vil blive realiseret, kan der opstå spørgsmål om mere generelt at stimulere investeringerne i industrien og andre udlandskonkurrerende sektorer. Da disse sektorer i vid udstrækning har adgang til de internationale penge- og kapitalmarkeder, hvor renten i øjeblikket er meget lav, vil der næppe i første række være behov for omlægninger i rente- og kreditpolitikken til fordel for disse sektorer, men snarere for andre *incitammenter til forøgelse af investeringerne* i de pågældende erhverv.

Som følge af den nøgleposition, investeringsudviklingen indtager i konjunkturforløbet, har det ved flere lejligheder været drøftet mere generelt at benytte afskrivningsreglerne og reglerne om investeringsfondshenlæggelser i konjunkturudjævnende øjemed. Fra erhvervenes side er dette i reglen blevet afvist, bl. a. med henvisning til at ændringer i disse regler kan skade langtidspanlægningen af investeringerne og generelt kan frygtes at få negative virkninger ved at skabe usikkerhed om de skattemæssige vilkår for investeringerne.

Mange steder i udlandet er variationer i skattelovgivningens afskrivnings- og investeringsfondsbestemmelser, direkte investeringstilskud m. v. et almindeligt benyttet middel til at udligne svingninger i investeringsaktiviteten. En øget anvendelse af sådanne virkemidler indgår blandt de rekommendationer, O.E.C.D. har rettet til medlemslandene til effektivisering af finanspolitikken.¹ Erfaringerne fra andre lande synes dog i en del tilfælde at bekræfte, at en sådan anvendelse af skattepolitikken griber ind i dispositionsfriheden og kan hæmme langtidspanlægningen. Denne kritik kan imidlertid næppe siges at ramme den svenske investeringsfondspolitik, som O.E.C.D. derfor særlig fremhæver som eksempel.

---

1. Fiscal policy for a balanced economy, O.E.C.D., December 1968, side 11 ff. og side 162.

Efter de svenske regler indrømmes der skattefrihed for beløb der henlægges til investeringsfunds, såfremt en del af henlæggelsen samtidig bindes på en særlig konto i centralbanken. Beløbene kan af de arbejdsmarkedspolitiske myndigheder frigives (uden beskatning) til investeringsformål, når konjunktursituationen tilsiger det, og der gives i så fald en yderligere skattebegunstigelse.¹ I øvrigt er det på ethvert tidspunkt muligt for virksomhederne at få frigivet de henlagte beløb, derunder den deponerede del, mod beskatning.

Ud over den konjunkturpåvirkning, som ligger i investeringsfondspolitikken, er der i Sverige mulighed for at påvirke konjunkturudviklingen gennem særlige skattebegunstigelser af investeringerne i enkelte år.

I den aktuelle situation i Danmark måtte eventuelle selektive foranstaltninger på dette område formentlig gå ud på en midlertidig forøgelse af konkurrenceerhvervenes afskrivningsmuligheder eller eventuelt et særligt skattefradrag, jfr. ovenfor. Med henblik på fremtiden kunne der imidlertid samtidig være grund til at overveje en udformning af reglerne for investeringsfondshenlæggelser som i Sverige. Dette kunne måske samtidig bidrage til at løse nogle af de problemer, der har været nævnt i forbindelse med diskussionen om oprettelse af et kapitalmarkedsråd.

6. Fra tid til anden har der i den offentlige debat været forslag fremme om at indføre *importbegrænsning eller diskriminerende told- og forbrugsafgifter* for udvalgte vareområder inden for importen. Formålet skulle dels være direkte at begrænse importen, dels at stille Danmark i en bedre forhandlingsposition over for udlandet, således at der til gengæld for en afvikling kunne opnås lempelser af udlandets restriktioner især over for den danske landbrugseksport.

Indførelse af sådanne indgreb strider imidlertid mod internationale forpligtelser, som Danmark har påtaget sig, og samtidig må en samlet afvejning af vore handelspolitiske interesser føre til udelukkelse af denne mulighed, i særdeleshed i den nuværende markedspolitiske situation. Endelig må det nævnes, at hensigtsmæssigheden af sådanne foranstaltninger også er særdeles tvivlsom ud fra rent interne synspunkter. Dette gælder i hver fald på længere sigt, hvor man må kunne gå ud fra en forudsætning om, at den fulde beskæftigelse vil være genskabt, og hvor det derfor må gælde om at udnytte fordelene ved international arbejdsdeling mest muligt.

---

1. I O.E.C.D.-rapporten anslås det, at anvendelsen af investeringsfondshenlæggelserne efter disse regler svarer til en nedsættelse af anskaffelsesomkostningerne for maskiner og udstyr på ca. 15 pct. og for bygninger på ca. 30 pct.

7. Som et andet specifikt middel, der er beslægtet med det lige omtalte, har der været peget på muligheden af indgreb i *adgangen til at opnå lån i udlandet i forbindelse med importens finansiering.*

Baggrunden for dette forslag er, at danske producenter, i det omfang de er henvist til indenlandske finansieringskilder, på grund af renteniveaets højde og kreditbegrænsningen er stillet ulige i konkurrencen med importører, der kan drage fordel af de væsentligt lettere kreditvilkår i udlandet.

Det højere renteniveau og de strammere kreditvilkår i Danmark indebærer, at den danske produktion har en »negativ beskyttelse« over for udlandet såfremt den ikke selv finansieres gennem udenlandske kreditter, hvilket der dog er betydelige muligheder for. Rente- og kreditvilkårene i Danmark er således med til at skærpe konkurrencevilkårene specielt for nyetablerede virksomheder, der ikke har samme faktiske muligheder for at opnå lån på det internationale kapitalmarked som de større og veletablerede virksomheder. Samtidig er de i Danmark gældende rente- og kreditvilkår imidlertid en konsekvens af, at konkurrenceevnen generelt er utilstrækkelig.

Den egentlige løsning på dette dilemma ligger i, at Danmark igennem en afvikling af betalingsbalanceunderskuddet gør sig uafhængig af låntagning i udlandet og således uafhængig af at skulle holde et renteniveau, der er højere end udlandet. Hvis man i tiden indtil dette er opnået ville søge at ophæve den negative beskyttelse, der ligger i renteforskellen, kunne det antagelig kun ske gennem en *importdeponeringsordning* som den, England praktiserede i nogle år. Den engelske ordning blev mødt med kraftig kritik fra andre lande, herunder ikke mindst Danmark. I England synes det i øvrigt at være en almindelig vurdering, at ordningen ikke havde nogen nævneværdig indflydelse på importen, bortset fra tidsmæssige forskydninger omkring ordningens indførelse og afskaffelse samt i forbindelse med de satsændringer, der fandt sted. En sådan ordning ville derfor næppe frembyde nogen løsning på det danske betalingsbalanceproblem.

8. Som middel til løsning af vækst-, beskæftigelses- og betalingsbalanceproblemerne har der ofte været peget på en *intensiveret forskningsindsats*, såvel med hensyn til grundforskning som den målrettede forskning, og på *produktudvikling*, udvikling af nye *markedsføringsmetoder* og nye *samarbejds- og virksomhedsledelsesmetoder* etc. Det er i denne forbindelse blevet fremhævet, at fremgangen i dansk industrieksport i 1960'erne i meget betydelig grad har været koncentreret om helt nye produkter, der er fremstået som resultatet af forsk-

ningsindsats og produktudvikling. Der er ligeledes henvist til, at det drejer sig om produkter, for hvis pris størrelsen af de direkte lønomkostninger spiller en helt underordnet rolle. Lønudviklingen skulle derfor ikke have den betydning for udviklingen i konkurrenceevnen, som man i almindelighed tillægger den.

Tager man det sidstnævnte argument først, er det rigtigt, at den direkte arbejds løn for mange nye produkters vedkommende kun udgør en mindre del af den værditilvækst, der skabes ved produktionen. Den øvrige del af værditilvæksten skal imidlertid dække både andre driftsomkostninger, herunder indirekte lønomkostninger, og forrentning og afskrivning af den kapital, der er investeret både i selve produktionen og i udviklingsomkostningerne. Udviklingsomkostningerne består i mange tilfælde næsten udelukkende af arbejds løn, og lønfaktoren er således også for disse produkter en afgørende omkostningsfaktor, uanset at den direkte løn, der udbetales for arbejde »på gulvet«, umiddelbart kun spiller en ringe rolle. Dertil kommer, at der ofte er tale om stærkt risikobetonede investeringer, bl. a. fordi der, når et nyt produkt har været på markedet i nogen tid, må ventes at komme konkurrenter til. Dette synes således at være tilfældet for så vidt angår produktionen og eksporten af nogle nye danske industriprodukter (industrienzymer, curlers), der var i stærk fremgang i den sidste halvdel af 1960'erne, men hvor afsætningsvilkårene nu er forringet mærkbart. Hvor vigtig forskning, produktudvikling etc. end er, kan man derfor ikke hævde, at lønudviklingen skulle være af underordnet betydning for konkurrenceevnen.

Der kan i tilknytning til det anførte være grund til at rejse spørgsmål om vægtfordelingen mellem på den ene side primær eller selvstændig forskning og på den anden side produktudvikling og forskning, der består i at tilpasse udenlandske forskningsresultater til danske forhold. En forkortelse af afstanden mellem forskningsindsatsen og dens anvendelse i virksomhederne kunne være med til at bøde på de vanskeligere vækstvilkår, der vil være gældende her i landet i de kommende år. Dette kunne bl. a. ske ved i højere grad at koncentrere den danske forskningsindsats om at overføre udenlandske forskningsresultater til danske forhold, og ved at forskningscentrernes aktiviteter i højere grad end nu blev indrettet på at løse konkrete problemer for såvel erhvervslivet som det offentlige.

9. Alt i alt er virkningen af de ovenfor omtalte økonomisk-politiske foranstaltninger, der ville kunne tages i anvendelse, næppe tilstrækkelige til at tilvejebringe en tilfredsstillende samfundsøkonomisk balance, d. v. s. fuld beskæftigelse, større vækst, et mere stabilt prisniveau og en gradvis løsning af betalingsbalance-

problemet. Det er derfor naturligt, at *indkomspolitikken*, der principielt er et af de vigtigste midler til at slå bro mellem de indbyrdes modstridende hensyn, har været betragtet som et centralt led i den økonomiske politik og fortsat vil være det.

I den aktuelle situation ville der have været særlig stor mulighed for, at en indkomstpolitisk stabilisering kunne give hurtige resultater. En absolut stabilisering er erfaringsmæssigt meget vanskelig at opnå. Hvis det internationale prisniveau havde været stabilt, kunne en forbedring af konkurrenceevnen derfor ved uændrede valutakurser antagelig kun være opnået gennem en hurtigere produktivitetsudvikling end i andre lande, og om en sådan udvikling kunne opnås ville under alle omstændigheder være usikkert. Som nævnt gør der sig imidlertid også internationalt stærke pris- og omkostningsstigninger gældende. I denne situation kunne blot en moderat reduktion af stigningstakten i det danske pris- og omkostningsniveau, fastholdt gennem nogle år, have givet betydelige resultater i retning af en forbedret konkurrenceevne og større vækst og beskæftigelse. Disse muligheder synes man nu indtil videre at måtte se bort fra.

På denne baggrund er der, efter at centrale dele af indkomstforhandlingerne nu er tilendebragt, god grund til at diskutere, hvad det var, der slog fejl.

10. En del af forklaringen ligger formentlig i, at den enkelte indkomstmottager og måske i endnu højere grad de enkelte interessegrupper fortsat er tilbøjelige til at betragte den størst mulige pengelønstigning som forudsætning for reallønsfremgang, uanset virkningerne af indkomstbeskatningen og uanset de prisstigninger, som lønstigningerne trækker med sig.

Ganske vist lægges der samtidig vægt på fortsat opretholdelse af en generel priskontrol og på bevarelse af pristalsreguleringen som midler til at modvirke, at værdien af de aftalte lønstigninger udhules af prisstigninger. Med hensyn til prislovgivningen og dennes funktioner har den senere tids offentlige debat imidlertid afdækket et tilsyneladende skisma i meningsdannelsen. Det er på den ene side ligesom i tidligere situationer blevet fremhævet, at en generel priskontrol er nødvendig for at sikre realværdien af aftalte lønstigninger. Dette indebærer, at prisniveauet så vidt muligt skal holdes stabilt. På den anden side blev det under forhandlingerne fra flere sider gjort gældende, at begrænsninger i de erhvervsdrivendes adgang til at indregne lønstigninger i varepriserne kunne opfattes som et indgreb i lønforhandlingerne. Ligeledes blev der under de forhandlinger om prislovgivningen, der fandt sted efter indgåelsen af forliget på arbejdsmarkedet, både fra erhvervs- og lønmodtagerside gjort indsigelse mod de i denne

lovgivning indeholdte begrænsninger i adgangen til at indregne lønglidning i priserne.

Dette synes at være et nyt træk i diskussionen og belysende for, i hvor høj grad løn- og prisdannelsesprocessen er indrettet på inflation. Samtidig synes diskussionen at bekræfte formodningen om, at den solidariske linie, der blev anlagt under lønforhandlingerne, vil få vanskeligt ved at slå igennem i praksis i form af en væsentlig formindskelse af spændvidden mellem ikke-faglærte og faglærte arbejderes lønninger.

I det omfang man ved lønforhandlingerne forudsætter, at lønstigningerne kan overvæltet på varepriserne, betyder det, at parterne ikke udelukkende eller fortrinsvis forhandler om fordelingen på løn og virksomhedsindtjening sig imellem. Der lægges derimod afgørende vægt på, at forhandlingsresultatet set fra lønmodtagerside bliver den størst muligt pengelønsstigning, uanset om dette får den konsekvens, at arbejdsgiverne må overvælte disse stigninger på priserne, således at de skal betales af »trediepart«. Som trediepart må man i denne relation opfatte alle, der ikke deltager i de pågældende forhandlinger. Hvem »tredieparten« er, stiller sig således forskelligt i hver enkelt situation.

Hvis en sådan forhandlingsmålsætning kun blev anvendt i isolerede tilfælde, kunne de pågældende lønmodtagergrupper og måske også de pågældende arbejdsgivere opnå en reel gevinst gennem en sådan koalition, vendt mod »trediepart«. Jo mere udbredt en sådan handlemåde er, jo mere stiger imidlertid det almindelige prisniveau, og jo mere indsnævres derfor også de reelle gevinstmuligheder, der umiddelbart kan synes at ligge i en sådan koalition. I dag synes målsætningen om overvæltning at være næsten generel, jfr. diskussionen om prislovgivningen.

Set i dette perspektiv får også pristalsreguleringen klart betydning som inflationsskabende faktor. Når prisstigninger, som allerede er forudsat ved aftaler om lønstigninger, fører til en generel pristalsregulering af lønningerne, der igen udløser nye prisstigninger, er der skabt en høj grad af sikkerhed for fortsat inflation, uanset de resultater dette får både for betalingsbalance, produktion og beskæftigelse og for indkomst- og formuefordelingen.

11. Det i punkt 10 anførte har en vis sammenhæng med *samtidighedsproblematikken*. Den omstændighed, at løn- og prisdannelsesprocesserne er adskilt fra hinanden i tid, tilslører vekselvirkningen mellem dem, hvilket igen medvirker til at holde inflationen vedlige. På vigtige områder skulle der imidlertid være mulighed for samkøring, bl. a. hvad angår samspillet mellem ønfastsættelsen og fast-

sættelsen af landbrugets hjemmemarkedspriser, de offentlige takster m. v., og hvad angår samspillet mellem lønudviklingen på det private og på det offentlige arbejdsmarked.

På det sidstnævnte felt har der ganske vist været samtidighed i den forstand, at tjenestemandsforslaget blev indgået samtidig med forslaget på det private arbejdsmarked. Desuden har de offentlige lønforhandlinger virket tilbage på hovedorganisationernes forhandlinger på den måde, at den for de offentligt ansatte aftalte begrænsede omlægning af dyrtidsreguleringsordningen også fik virkning for det private arbejdsmarked. Bortset herfra gælder det imidlertid stadig, at forhandlingsresultaterne mellem Landsorganisationen og Dansk Arbejdsgiverforening og den heraf følgende lønglidning er normgivende for lønudviklingen i den offentlige sektor, uanset at de samlede lønudbetalinger fra det offentlige væsentligt overstiger den lønsum, der forhandles om på det industrielle arbejdsmarked. Forhandlingsresultaterne synes endvidere at være normgivende for lønudviklingen inden for landbruget og de dertil knyttede forædlingsvirksomheder, hvorigennem de igen vil påvirke landbrugets hjemmemarkedspriser.

I relation til samtidighedsproblematikken må desuden nævnes, at forhandlingerne om de specielle krav på det private arbejdsmarked finder sted uden kendskab til udfaldet af de generelle forhandlinger. Samtidig er det formentlig heller ikke muligt for deltagerne i de generelle forhandlinger at have fuldstændigt overblik over virkningerne af aftalerne om de specielle spørgsmål. Endelig kan der henvises til, at der endnu forestår forhandlinger for bl. a. en række funktionærgrupper. Selv om de enkelte af disse forhandlinger isoleret set kun spiller en begrænset rolle for den samlede udvikling i pengeindkomsterne, er der utvivlsomt eksempler på, at de pågældende overenskomster gennem afsmitning på andre områder senere har haft en væsentlig indflydelse på den samlede lønudvikling.

12. Det synes ikke mindst efter de nu stedfundne forhandlinger klart, at etablering af en effektiv samkøring – som også på forhånd udtalt af Landsorganisationen – støder på meget store vanskeligheder. Lige så klart er det imidlertid, at den enkelte gruppes muligheder for realindkomstfremgang i væsentlig grad beror på, hvilke forbedringer andre grupper forhandler sig frem til. For at reducere inflationstakten er det af betydning, at der efterhånden kan opbygges et system til gensidig koordination af pengeindkomststigningerne. Selv begrænsede fremskridt i denne retning vil ud fra beskæftigelses-, prisstabiliserings- og betalingsbalancehensyn være af stor værdi.

Efter de nu indhøstede erfaringer må initiativet til sådanne ændringer i »spillereglerne« for indkomstforhandlingerne formentlig i høj grad komme fra parterne selv i samarbejde med stat og kommuner. Det forekommer imidlertid heller ikke usandsynligt, at mange grupper vil se deres interesse i en sådan samordning, efterhånden som udviklingen i den kommende tid understreger behovet herfor.

13. Det antages ofte, at arbejdsgivernes interesse i at holde deres lønomkostninger nede i sig selv skulle være en tilstrækkelig garanti mod en inflatorisk løn- og prisudvikling og derfor også imod, at konkurrenceevnen forringes igennem lønudviklingen. Der kan derfor være grund til også at inddrage spørgsmålet om *arbejdsgivernes interesse i løntilbageholdenhed* i diskussionen.

Set fra den enkelte arbejdsgivers synspunkt må det være afgørende, om konkurrenterne får samme lønforhøjelse som han selv. Såfremt dette er tilfældet, kan virksomhederne normalt regne med, at konkurrenterne også vil følge med op i en eventuel prisforhøjelse, som lønforhøjelsen måtte resultere i. Virksomheden behøver altså ikke at nære frygt for at tabe markedsandel på grund af prisforhøjelse. Er der samtidig tale om en helt gennemgående forhøjelse i alle brancher – og følgelig om en nominel købekraftsforhøjelse – behøver den enkelte branche heller ikke at frygte for, at branchens samlede afsætning vil gå tilbage som følge af prisforhøjelsen. Mange kan desuden som debitorer se hen til at opnå en formuegevinst som følge af pris- og omkostningsstigningerne.

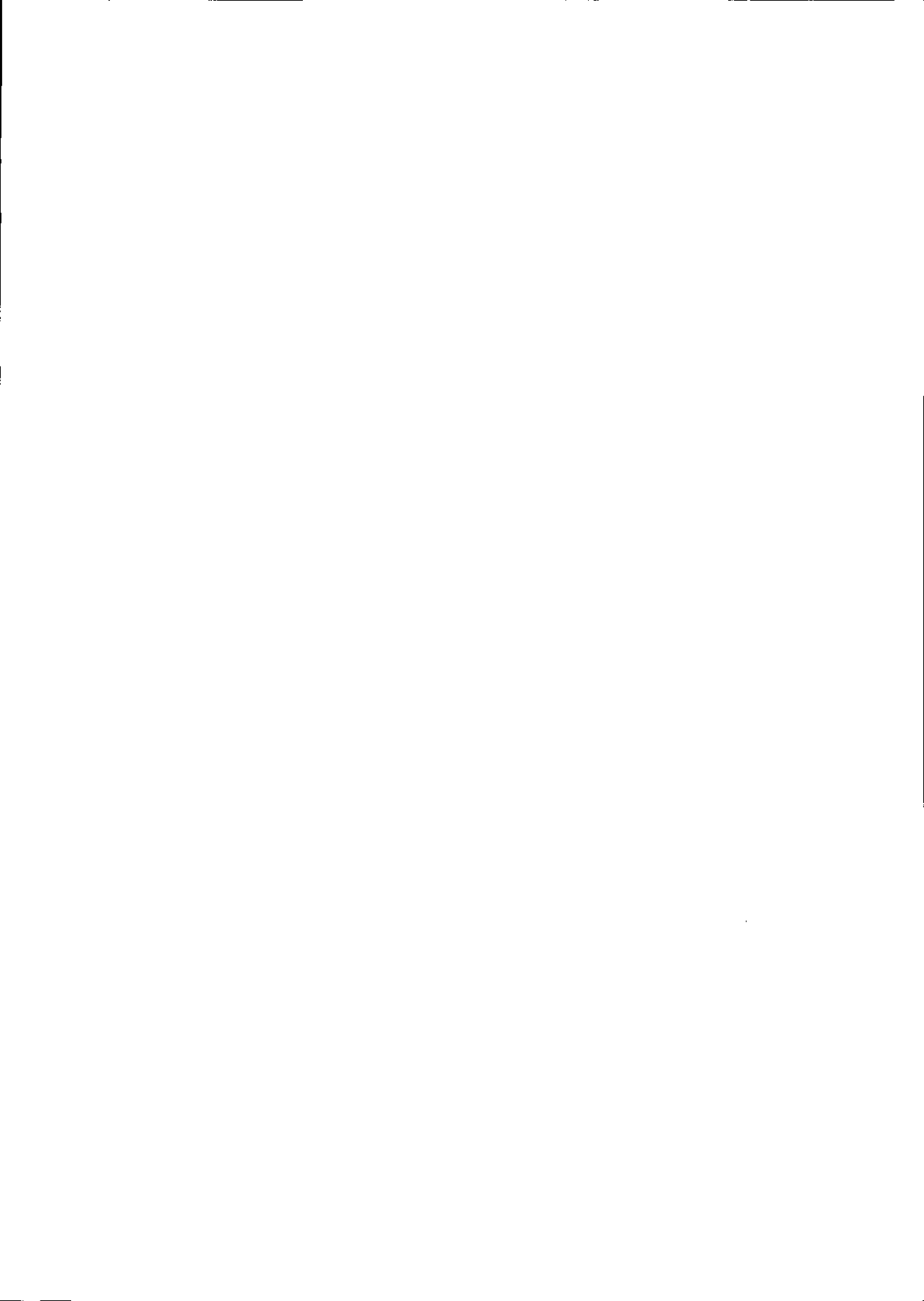
14. Den her skildrede situation kan siges at være karakteristisk for de rene hjemmemarkedserhverv, hvor modstanden mod generelle lønforhøjelser derfor ikke kan være særlig udpræget medmindre virksomhederne er bundet af fastprissystemer eller af lovmæssigt fastsatte kalkulationsregler, der udelukker eller begrænser indregning af lønforhøjelser i varepriserne.

Bortset fra sådanne bindinger – som statsmagten følgelig har lagt øget vægt på i de senere år – er det afgørende derfor, om konkurrenterne er indenlandske eller udenlandske. Når der imidlertid også i udlandet gør sig stærke inflatoriske tendenser gældende, må også konkurrencesektorernes modvilje mod lønforhøjelser, der er større end produktivitetsstigningen, formodes at svinde ind. Med tiltagende kapitalintensitet vokser desuden også arbejdsgivernes tab i tilfælde af konflikt og dermed ønsket om at nå til enighed i forhandlingerne, hvortil kommer, at det for organisationerne på begge sider kan være et selvstændigt motiv at nå til enighed og derigennem undgå regeringsindgreb.

15. Der er på den anden side ikke tvivl om, at hensynet til, hvor store lønstigninger de udsatte virksomheder i den udlandskonkurrerende sektor kan bære, er med til at sætte en grænse for, hvor store lønstigninger arbejdsgiverne vil gå med til. Arbejdsgiverinteressen skulle med andre ord betyde en vis garanti imod, at der igennem lønudviklingen sker en afgørende *forningelse* af konkurrenceevnen, men der synes at være grund til at rejse det spørgsmål, om den samfundsmæssige interesse i en *forbedring* af konkurrenceevnen og dermed i en fortsat ekspansion er tilstrækkeligt repræsenteret i indkomstforhandlingerne under de former, hvorunder de nu foregår.

Disse interesser må især varetages af regeringen som den instans, der i almindelighed betragtes som ansvarlig for opretholdelse af den fulde beskæftigelse. Hidtil er dette kun sket ved indledende konsultationer mellem staten og parterne på det private arbejdsmarked i forhandlingernes indledende faser. I de afgørende faser er statsmagten alene repræsenteret i kraft af forligsmandsloven, der imidlertid har et andet sigte end det her nævnte, nemlig at opnå enighed mellem parterne uanset hvilke samfundsøkonomiske konsekvenser dette måtte have. Mulighederne for ændring af indkomstforhandlingernes form og indhold hænger imidlertid sammen med holdningen til samkøringsproblematikken, der igen beror på, hvor højt de enkelte interessegrupper prioriterer fuld beskæftigelse.

15. Udviklingen i Danmarks internationale konkurrenceevne. Maj 1969. *Trykt.* 9 kr.
16. Dansk økonomi i efteråret 1969. September 1969. *Trykt.* 10 kr. (udsolgt).
17. Boligmarkedet og boligbyggeriet. Problemer og perspektiver. Maj 1970. *Trykt.* 12 kr.
18. Dansk økonomi i efteråret 1970. September 1970. *Trykt.* 10 kr.
19. Dansk økonomi foråret 1971. April 1971. *Trykt.* 10 kr.

De trykte redegørelser kan fås i boghandelen, de stencilerede ved henvendelse til Det økonomiske Råds sekretariat, Nørre Voldgade 68, 1358 København K.
Distribution til boghandelen gennem Danske Boghandleres Kommissionsanstalt.

Pris kr. 10.00 incl. 15% moms.

Fi 27-16

NORDLUNDE'S BOGTRYKKERI, KØBENHAVN